

unesco

Global Geoparks

ΓΕΩΠΑΡΚΟ ΤΡΟΟΔΟΥΣ
TROODOS GEOPARK

unesco

World Heritage Site

ΓΕΩΛΟΓΙΑ
ΚΑΙ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ
UNESCO

GEOLOGY
AND
UNESCO
BYZANTINE
CHURCHES

Συγγραφείς:

Κωνσταντίνος Χαψίδης

Φίλιππος Κατσούρης

Authors:

Constantinos Chapsides

Philippos Katsouris

Επίβλεψη και Έλεγχος Κειμένου:

Δρ Ιωάννης Ηλιάδης

Supervision and Text Editing:

Dr Ioannis Eliades

Τελική Επίβλεψη και Έγκριση:

Χριστόδουλος Χατζηγεωργίου

Final Supervision and Approval:

Christodoulos Hadjigeorgiou

Επιμέλεια Κειμένων:

Δρ Μαίρη Αθανασίου

Δρ Βασίλης Συμεού

Δρ Ευθύμιος Τσιολάκης

Μάριος Πελεκάνος

Δρ Ιωσφίνα Στυλιανού

Proofreading:

Dr Mary Athanasiou

Dr Vasilis Symeou

Dr Efthymios Tsiolakis

Marios Pelekanos

Dr Iosifina Stylianou

Μετάφραση Κειμένου:

Δρ Βασίλης Συμεού

Δρ Ευθύμιος Τσιολάκης

Δρ Μαίρη Αθανασίου

Text translation:

Dr Vasilis Symeou

Dr Efthymios Tsiolakis

Dr Mary Athanasiou

Φωτογραφίες Έκδοσης:

Τμήμα Γεωλογικής Επισκόπησης

Τμήμα Αρχαιοτήτων

Ιερά Μητρόπολη Μόρφου

Ιερά Μητρόπολη Λεμεσού

Λυδία Κυπριανού

Publication Photos:

Geological Survey Department

Department of Antiquities

Holy Bishopric of Morfou

Holy Bishopric of Lemesos

Lydia Kyprianou

Καλλιτεχνική και Γραφιστική Επιμέλεια:

Λυδία Κυπριανού

Graphic Designer:

Lydia Kyprianou

Δικαιώματα Έκδοσης:

Τμήμα Γεωλογικής Επισκόπησης

Copyright @2023 Geological Survey Department

ΓΕΩΛΟΓΙΑ
ΚΑΙ
BYZANTINES
ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ
UNESCO

GEOLOGY
AND
UNESCO
BYZANTINE
CHURCHES

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ - TABLE OF CONTENTS

Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO / UNESCO World Heritage Sites -----	6-7
Πληροφορίες / Information -----	8
Χάρτης του Παγκόσμιου Γεωπάρκου Τροόδους UNESCO / Map of the Troodos UNESCO Global Geopark -----	10-11
Χρωστικές και υλικά βυζαντινών και μεταβυζαντινών τοιχογραφιών / Pigments and materials of byzantine and post-byzantine frescoes -----	13
Προπλασμοί και χρωματισμοί στις τοιχογραφίες / Undercoat (proplasmos) and coloring in wall painting -----	18
Λίστα με εικόνες / Figures list-----	22
Εκκλησία Τίμιου Σταυρού του Αγιασμάτι, Πλατανιστάσα / Church of Timios Stavros (Holy Cross) του Agiasmati, Platanistasa-----	25
Εκκλησία Μεταμόρφωση του Σωτήρος, Παλαιχώρι / Church of the Transfiguration of the Saviour, Palaichori-----	29
Εκκλησία Τίμιου Σταυρού, Πελένδρι / Church of Timios Stavros (Holy Cross), Pelendri -----	33
Εκκλησία Παναγίας του Άρακος, Λαγουδερά / Church of Panagia (The Virgin) του Arakos, Lagoudera -----	37
Εκκλησία Αγίου Νικολάου της Στέγης, Κακοπετριά / Church of Saint Nicholas tis Stegis, Kakopetria -----	41
Εκκλησία Παναγίας της Ποδύθου, Γαλάτα / Church of Panagia (The Virgin) tis Podythou, Galata -----	47
Εκκλησία Παναγίας Φορβιώτισσας (Ασίνου), Νικητάρι / Church of Panagia Phorviotissa (Asinou), Nikitari -----	51
Μοναστήρι Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή, Καλοπαναγιώτης / Monastery of Agios Ioannis (St John) Lampadistis, Kalopanagiotis -----	55
Εκκλησία Παναγίας του Μουτουλλά / Church of Panagia (The Virgin) του Moutoulla -----	61
Εκκλησία Αρχαγγέλου Μιχαήλ, Πεδουλάς / Church of Archangel Michael, Pedoulas-----	65
Βιβλιογραφία / Bibliography -----	69

Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO

Μία μοναδική θρησκευτική και καλλιτεχνική κληρονομιά βρίσκεται διάσπαρτη στα χωριά και στα πευκοδάση της οροσειράς του Τροόδους, η οποία αναδεικνύεται μέσα από ένα σημαντικό αριθμό τοιχογραφημένων εκκλησιών και μοναστηριών που ανάγονται από τη βυζαντινή περίοδο.

Δέκα (10) από τις εκκλησίες της περιοχής, που χρονολογούνται από τον 11^ο έως τον 16^ο αιώνα, περιλαμβάνονται στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO για τη μοναδική αρχιτεκτονική τους και τον πλούτο των τοιχογραφιών τους, που διασώζεται σε πολύ καλή κατάσταση. Μπορείτε να περιπλανηθείτε μέσα από τις περιοχές της Πιτσιλιάς, της Σολέας και της Μαραθάσας, για να ανακαλύψετε και να θαυμάσετε τις εντυπωσιακές ξύλινες επικλινείς στέγες των βυζαντινών εκκλησιών με τις ταπεινές, ξύλινες πόρτες, που ανοίγουν για να σας οδηγήσουν σε μια σειρά από παλαιές εικόνες και τοιχογραφίες, που απεικονίζουν μεμονωμένους Αγίους και σκηνές από τα Ευαγγέλια.

Οι τοιχογραφίες των ναών δημιουργήθηκαν από ευσεβείς αγιογράφους σε διάφορες χρονικές περιόδους και τεχνοτροπίες, χρησιμοποιώντας μεταξύ άλλων και φυσικές χρωστικές ύλες από την οροσειρά του Τροόδους, όπως η ούμπρα (φαιόχωμα), η ώχρα και η πράσινη γη (κελαδονίτη), τα ορυκτά του χαλκού, όπως ο μαλαχίτης και ο αζουρίτης καθώς και τα οξειδία και υδροξειδία του σιδήρου, όπως ο αιματίτης και ο λειμονίτης αντίστοιχα.

Αδράξτε την ευκαιρία να επισκεφθείτε τις Βυζαντινές Εκκλησίες της UNESCO, που βρίσκονται μέσα στα όρια του Παγκόσμιου Γεωπάρκου της UNESCO και οι οποίες σας περιμένουν για να σας εντυπωσιάσουν με το μοναδικό αρχιτεκτονική και καλλιτεχνική τους κληρονομιά!

UNESCO World Heritage Sites

A unique religious and artistic heritage is scattered in the pine forests and villages of the Troodos mountain range, which is highlighted through numerous painted churches and monasteries from the Byzantine Era.

Ten (10) of these churches dating from the 11th to the 16th century, are included in the UNESCO World Heritage List for their unique architecture and wealth of frescoes that are perfectly preserved. Visitors can wander through the areas of Pitsilia, Solea and Marathasa to discover them and admire their impressive steep-pitched timber roofs with humble wooden doors that open up into an array of old icons and frescoes depicting Saints and scenes from the Gospels.

The frescoes of the Churches were created by devout painters, in different periods, and with different techniques by using in addition to other materials and earth pigments from the Troodos mountain range such as umber, ochre and green earth (celadonite), copper minerals such as malachite and azurite as well as iron oxides and hydroxides such as hematite and limonite respectively.

Seize this opportunity to visit the UNESCO Byzantine Churches within the Troodos UNESCO Global Geopark area, which are silently awaiting to impress you with their unique architectural and artistic character.

Πληροφορίες / Information

ΠΙΤΣΙΛΙΑ - PITSILIA

- Τίμιος Σταυρός του Αγιασμάτι, Πλατανιστάσα
Timios Stavros tou Agiasmati (The Holy Cross), Platanistasa
(Tel: +357 99677216)
- Μεταμόρφωσις του Σωτήρος, Παλαιχώρι
Metamorfosis tou Sotiros (Transfiguration of the Savior), Palaichori
(Tel: +357 99828700 / +357 97790830)
- Τίμιος Σταυρός, Πελέντρι
Timios Stavros (The Holy Cross), Pelendri
(Tel: +357 99909393/+357 99662286)
- Παναγία του Άρακα, Λαγουδερά
Panagia (The Virgin) tou Araka, Lagoudera
(Tel: +357 99557369)

ΣΟΛΕΑ - SOLEA

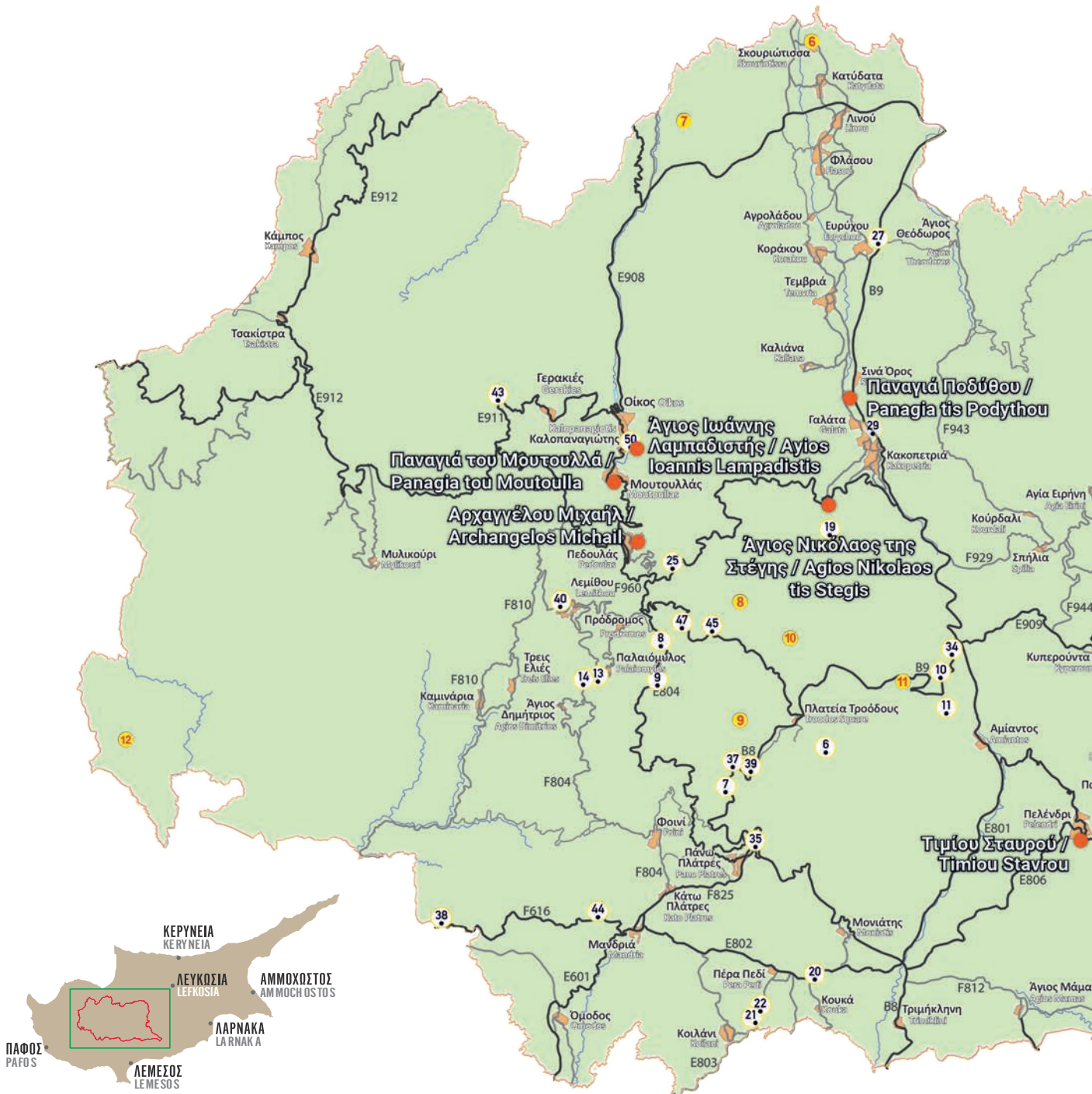
- Άγιος Νικόλαος της Στέγης, Κακοπετριά
Agios Nikolaos tis Stegis, Kakopetria
(Tel: +357 99484423)
- Παναγία Ποδύθου, Γαλάτα
Panagia (The Virgin) Podythou, Galata
(Tel: +357 99348735)
- Παναγία Φορβιώτισσα (Ασίνου), Νικητάρι
Panagia Phorviotissa (Asinou), Nikitari
(Tel: +357 99830329)

ΜΑΡΑΘΑΣΑ - MARATHASA

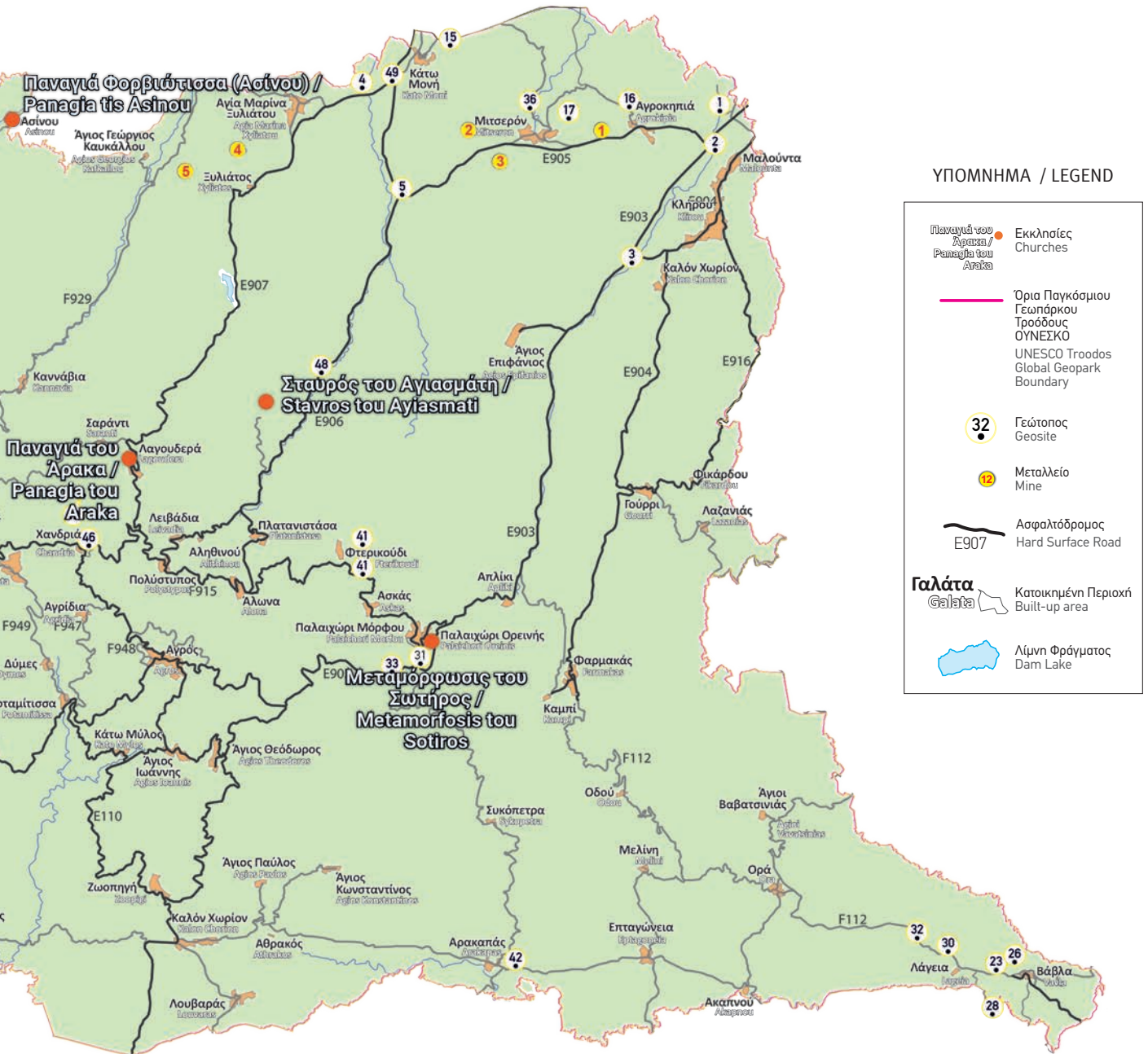
- Μονή Άγιος Ιωάννης Λαμπαδιστής, Καλοπαναγιώτης
Agios Ioannis (St. John) Lampadistis Monastery, Kalopanagiotis
(Tel: +357 96426686)
- Παναγία του Μουτουλλά
Panagia (The Virgin) tou Moutoulla
(Tel: +357 97733480)
- Αρχάγγελος Μιχαήλ, Πεδουλάς
Archangelos Michael, Pedoulas
(Tel: +357 99459946 /+357 99577816)

Χάρτης του Παγκόσμιου Γεωπάρκου Τροόδους της UNESCO

Troodos UNESCO Global Geopark Map

Χρωστικές και υλικά βυζαντινών και μεταβυζαντινών τοιχογραφιών

Οι χρωστικές για την παραγωγή των χρωμάτων που χρησιμοποιήθηκαν για την τοιχογράφηση των δέκα εκκλησιών του Τροόδου, οι οποίες εντάσσονται στα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, είναι οι ακόλουθες:

1. Κυανό

Το κυανό χρώμα και οι διάφορες αποχρώσεις του παράγονταν από το πέτρωμα Λάπις λάζουλι (λαζουλίτης), του οποίου η κύρια ορυκτολογική σύνθεση είναι το ορυκτό λαζουρίτης $[\text{Na}_7\text{Ca}(\text{Al}_6\text{Si}_6\text{O}_{24})(\text{SO}_4)(\text{S}_3)\cdot\text{H}_2\text{O}]$. Επίσης, είναι πιθανό να έχει χρησιμοποιηθεί και το ορυκτό αζουρίτης $[\text{Cu}_3(\text{CO}_3)_2(\text{OH})_2]$, το οποίο παρατηρείται σε μεταλλεία χαλκούχων θειούχων κοιτασμάτων περιφερειακά της οροσειράς του Τροόδου. Μία άλλη φυσική χρωστική ουσία, που πιθανό να έχει χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή του μπλε χρώματος, είναι το λουλακί (Ινδικό μπλε), $[\text{C}_{16}\text{H}_{10}\text{N}_2\text{O}_2]$. Το γαλάζιο του ουρανού παραγόταν με την ανάμειξη μαύρου, ωμής ούμπρας, λίγου λουλακίου και λίγου πράσινου.

2. Καστανό - Κόκκινο

Η κόκκινη λάκκα κρεμεζίου $[\text{C}_{18}\text{H}_{12}\text{O}_9]$ παραγόταν με την προσθήκη αιθέρα και οινοπνεύματος μέσα στο κριμέζι. Η ωμή ούμπρα [ένυδρο $\text{Fe}_2\text{O}_3+\text{Al}_2\text{O}_3\cdot\text{SiO}_2+\text{MnO}_2(8-16\%)+\text{SiO}_2$] χρησιμοποιείτο για την παραγωγή διαφόρων αποχρώσεων του καστανού, από το βαθύ μέχρι το ανοικτό καθώς και του φαιοπράσινου. Η ψημένη ούμπρα, [άνυδρο $\text{Fe}_2\text{O}_3+\text{Al}_2\text{O}_3\cdot\text{MnO}_2(8-16\%)$], χρησιμοποιείτο για την παραγωγή του πολύ βαθέως κόκκινου και του βαθέως καστανού. Η ωμή ώχρα (σιέννα), [ένυδρο $\text{Fe}_2\text{O}_3+\text{Al}_2\text{O}_3\cdot\text{SiO}_2+\text{MnO}_2(0,6-1,5\%)+\text{SiO}_2$] χρησιμοποιείτο για την παραγωγή του καστανοκίτρινου χρώματος. Ο αιματίτης (οξειδίο του σιδήρου),

Pigments and materials of byzantine and post-byzantine frescoes

The earth pigments that were used to produce colors for the frescoes of the ten Byzantine Churches of Troodos area, which are included in the UNESCO World Heritage Sites are the following:

1. Cyan

The different shades of cyan color were produced from the rock Lapis lazuli, the main composition of which is the mineral Lazurite $[\text{Na}_7\text{Ca}(\text{Al}_6\text{Si}_6\text{O}_{24})(\text{SO}_4)(\text{S}_3)\cdot\text{H}_2\text{O}]$. In addition, the mineral Azurite $[\text{Cu}_3(\text{CO}_3)_2(\text{OH})_2]$, which is found in copper mines at the periphery of the Troodos Mountain Range, was probably used. Another pigment that was probably used to produce the blue color was the organic compound known as Indigo blue $[\text{C}_{16}\text{H}_{10}\text{N}_2\text{O}_2]$. The sky blue color was produced by mixing black, raw umber, indigo blue and green colors.

2. Brown - Red

The red Kermes dye $[\text{C}_{18}\text{H}_{12}\text{O}_9]$ was produced by adding ester and alcohol into the red dye from insects (kermes). The raw umber [hydrated $\text{Fe}_2\text{O}_3+\text{Al}_2\text{O}_3\cdot\text{SiO}_2+\text{MnO}_2(8-16\%)+\text{SiO}_2$] was used for the production of various shades from dark to light brown as well as gray green. The burnt umber [dehydrated $\text{Fe}_2\text{O}_3+\text{Al}_2\text{O}_3\cdot\text{MnO}_2(8-16\%)$] was used for the production of very dark red and dark brown color. The raw ochre (siena) [hydrated $\text{Fe}_2\text{O}_3+\text{Al}_2\text{O}_3\cdot\text{SiO}_2+\text{MnO}_2(0,6-1,5\%)+\text{SiO}_2$] was used for the production of yellowish brown color. The burnt ochre (siena) [dehydrated $\text{Fe}_2\text{O}_3+\text{Al}_2\text{O}_3\cdot\text{SiO}_2+\text{MnO}_2(0,6-1,5\%)+\text{SiO}_2$] was used for the production of the orange-brown color (red clay color / terra cotta). Hematite (iron oxide), was used for the production of the English red color (deep brownish red). The light brown color was

χρησιμοποιείται για την παραγωγή του χοντροκόκκινου χρώματος (βαθέως καστανο-κόκκινου). Το ανοικτό καστανό (κανελί) παραγόταν με την ανάμειξη χοντροκόκκινου, άσπρου, ωμής ούμπρας και λίγης ώχρας. Η καστανή απόχρωση για το έδαφος, παραγόταν με την ανάμειξη πράσινου, ωμής ούμπρας, λίγου μαύρου, λίγης ώχρας και λίγου άσπρου.

3. Πράσινο

Ο βασικός οξικός χαλκός (verdigris) $[\text{Cu}(\text{CH}_3\text{COO})_2 \cdot 2\text{Cu}(\text{OH})_2]$ χρησιμοποιείται για την παραγωγή του πράσινου χρώματος (*τσιγκιάρι* ή βαρδαράμον ή πράσινο του χαλκού). Ο κελαδονίτης (Terra Verde, πράσινη γη) $[\text{K}(\text{Mg}, \text{Fe}^{2+})(\text{Fe}^{3+}, \text{Al})\text{Si}_4\text{O}_{10}(\text{OH})^2]$ χρησιμοποιείται για την παραγωγή του πράσινο-μπλε). Ο μαλαχίτης $[\text{Cu}_2(\text{CO}_3)(\text{OH})^2]$ χρησιμοποιείται για την παραγωγή του βαθέως πράσινου χρώματος. Το ανοικτό (ταπεινό) πράσινο χρώμα παραγόταν με την ανάμειξη του μαύρου, ώχρας κίτρινης (χρυσής) και λίγου άσπρου. Ο προπλασμός (χρώμα που απλωνόταν σε όλη την επιφάνεια που ήθελαν να ζωγραφίσουν) πράσινου χρώματος παραγόταν με την ανάμειξη ώχρας με πράσινο, μαύρο και άσπρο χρώμα.

4. Κόκκινο

Η «αιματιτική» ή πολιτική ώχρα $[\text{Fe}_2\text{O}_3 + \text{SiO}_2 \cdot \text{Al}_2\text{O}_3 + \text{SiO}_2]$, αποτελείται από μείγμα των ορυκτών γκαϊτίτη $[\alpha\text{-Fe}^{3+}\text{O}(\text{OH})]$, λειμονίτη $[\text{FeO}(\text{OH}) \cdot n\text{H}_2\text{O}]$ και αιματίτη $[\text{Fe}_2\text{O}_3]$ και χρησιμοποιείται για την παραγωγή του κόκκινου χρώματος. Η κόκκινη ώχρα $[\text{Fe}_2\text{O}_3]$, (αιματίτης), επίσης χρησιμοποιείται για την παραγωγή του κόκκινου χρώματος. Το επιτεταρτοξείδιο του μόλυβδου ή μίνιο ή λαμπέζι $[\text{Pb}_3\text{O}_4]$ χρησιμοποιείται για την παραγωγή του κόκκινου χρώματος με πορτοκαλί απόχρωση. Η θειούχος υδράργυρος ή κιννάβαρι $[\text{HgS}]$, χρησιμοποιείται επίσης για την παραγωγή του κόκκινου χρώματος με πορτοκαλί απόχρωση. Το βαθύ (έντονο) κόκκινο χρώμα, παραγόταν είτε με την ανάμειξη, ούμπρας ωμής και ώχρας με χοντροκόκκινο και λίγο άσπρο χρώμα, είτε με την ανάμειξη ώχρας ψημένης, ώχρας ωμής και

produced by mixing English red, white, raw umber and ochre. The brown color of soil was produced by mixing green raw umber, ochre as well as black and white colors.

3. Green

The basic copper acetate (verdigris) $[\text{Cu}(\text{CH}_3\text{COO})_2 \cdot 2\text{Cu}(\text{OH})_2]$, was used for the production of green color (*chigiari / verde rame / copper green*). Celadonite (Terra Verde, green earth) $[\text{K}(\text{Mg}, \text{Fe}^{2+})(\text{Fe}^{3+}, \text{Al})\text{Si}_4\text{O}_{10}(\text{OH})^2]$ was used for the production of greenish-blue color. Malachite $[\text{Cu}_2(\text{CO}_3)(\text{OH})^2]$ was used for the production of deep green color. The light green color was produced by mixing yellow ochre with black and white colors. The green undercoat (*proplasmos*) was produced by mixing ochre with green, black and white colors.

4. Red

The hematite or *politiki* ochre $[\text{Fe}_2\text{O}_3 + \text{SiO}_2 \cdot \text{Al}_2\text{O}_3 + \text{SiO}_2]$ consists of a mixture of goethite $[\alpha\text{-Fe}^{3+}\text{O}(\text{OH})]$, limonite $[\text{FeO}(\text{OH}) \cdot n\text{H}_2\text{O}]$ and hematite $[\text{Fe}_2\text{O}_3]$ minerals and was used for the production of red color. Red ochre $[\text{Fe}_2\text{O}_3]$, (hematite) was also used for the production of red color. The lead tetroxide or minium or *lampezi* was also used to produce orange-red color.

The mercury sulfide or cinnabar red $[\text{HgS}]$ was used for the production of red color with an orange shade. The deep (intense) red color was produced either by mixing raw umber and ochre with English red and white color or by mixing burnt and raw ochre with white color. Another shade of deep red color was produced by mixing burnt umber and raw ochre with white color. A particular shade of red was produced by mixing raw ochre with a small portion of burnt ochre and white color.

Another particular shade of red was produced by mixing indigo blue with English red and a small portion of white color. Light red was produced by mixing ochre with burnt ochre and white color.

άσπρου χρώματος. Μια άλλη βαθιά απόχρωση του κόκκινου παραγόταν με την ανάμειξη ούμπρας ψημένης και ώχρας ωμής με άσπρο χρώμα.

Μια ιδιαίτερη απόχρωση του κόκκινου, παραγόταν με την ανάμειξη ώχρας ωμής, λίγης ψημένης ώχρας και άσπρου χρώματος. Μια άλλη ιδιαίτερη απόχρωση του κόκκινου, παραγόταν με την ανάμειξη λουλακίου, χοντροκόκκινου και λίγου άσπρου χρώματος. Το ανοικτό κόκκινο παραγόταν με την ανάμειξη ώχρας, ώχρας ψημένης και άσπρου χρώματος.

5. Άσπρο

Ο γύψος, θειικό ασβέστιο $[\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}]$ και το ανθρακικό ασβέστιο $[\text{CaCO}_3]$, χρησιμοποιούνταν για την παραγωγή του άσπρου χρώματος. Το λευκό του μολύβδου (ψιμμύθι ή στουπέτσι) $[2\text{PbCO}_3 \cdot \text{Pb}(\text{OH})_2]$ παραγόταν από το ορυκτό κερουσίτης $[\text{PbCO}_3]$. Το ανοικτό πράσινο (υπόλευκο) παραγόταν με την ανάμειξη ούμπρας ωμής και λίγης ώχρας με άσπρο χρώμα.

6. Κίτρινο

Το θειούχο αρσενικό (κίτρινη σανδαράχη, *αρσενίκι*) $[\text{As}_2\text{S}_3]$ χρησιμοποιείτο για την παραγωγή του κίτρινου χρώματος. Η λειμωνιτική ώχρα (βενετική, θασίτικη) $[\text{Fe}_2\text{O}_3 \cdot \text{H}_2\text{O} + \text{SiO}_2 \cdot \text{Al}_2\text{O}_3 + \text{SiO}_2]$, που αποτελείται από μείγμα των ορυκτών γκαιτίτη $[\alpha\text{-Fe}_3\text{O}(\text{OH})]$, αιματίτη $[\text{Fe}_2\text{O}_3]$, ιζιγγερίτη $[\text{Fe}_3 + 2(\text{Si}_2\text{O}_5)(\text{OH})_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}]$, γιαιοσίτη $[\text{KFe}_3 + 3(\text{SO}_4)_2(\text{OH})_6]$, λεπιδοκροκίτη $[\gamma\text{-Fe}_3\text{O}(\text{OH})]$ και μαγκεμίτη $[\gamma\text{-Fe}_2\text{O}_3]$, χρησιμοποιείτο για την παραγωγή του κίτρινου χρώματος και των διαφόρων αποχρώσεων του.

7. Μαύρο

Ο γραφίτης (άνθρακας, C) και η αιθάλη χρησιμοποιούνταν για την παραγωγή του μαύρου χρώματος.

5. White

Gypsum, calcium sulfate $[\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}]$ and calcium carbonate, $[\text{CaCO}_3]$ were used to produce white color. The Lead white (psimmythi or stoupetsi) was produced from the mineral cerussite $[\text{PbCO}_3]$. The light green (off-white) color was produced by mixing raw umber and ochre with white color.

6. Yellow

The arsenic sulphide (orpiment, arseniki) $[\text{As}_2\text{S}_3]$ was used to produce yellow color. Limonite yellow ochre (Venice, Thasos island) $[\text{Fe}_2\text{O}_3 \cdot \text{H}_2\text{O} + \text{SiO}_2; \text{Al}_2\text{O}_3 + \text{SiO}_2]$, which consists of a mixture of minerals such as goethite $[\alpha\text{-Fe}_3\text{O}(\text{OH})]$, hematite $[\text{Fe}_2\text{O}_3]$, hisingerite $[\text{Fe}_3 + 2(\text{Si}_2\text{O}_5)(\text{OH})_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}]$, jarosite $[\text{KFe}_3 + 3(\text{SO}_4)_2(\text{OH})_6]$, lepidocrocite $[\gamma\text{-Fe}_3\text{O}(\text{OH})]$ and maghemite $[\gamma\text{-Fe}_2\text{O}_3]$ was used for the production of yellow color as well as its various shades.

7. Black

Graphite (carbon, C) and soot (carbon black) were used to produce black color.

Προπλασμοί και χρωματισμοί στις τοιχογραφίες

1. Προπλασμός

Για την τοιχογράφηση του αρχικού προπλασμού των σαρκωμάτων και των προσώπων, χρησιμοποιείται πράσινο του σμαραγδιού με την μίξη λίγου μαύρου (άνθρακας, C), λίγης ωμής ώχρας (σιέννα) και λευκού του μολύβδου (ψιμμύθι).

2. Προπλασμός μαλλιών νεανικών προσώπων

Για τον προπλασμό των μαλλιών νεανικών προσώπων γινόταν ανάμιξη ωμής και ψημένης ώχρας μαζί με χοντροκόκκινο χρώμα.

3. Τα γένια

Για τα γένια χρησιμοποιείται ψημένη ώχρα μαζί με λίγο χοντροκόκκινο χρώμα.

4. Σάρκα

Για τον χρωματισμό της σάρκας χρησιμοποιείται ώχρα με άσπρο χρώμα.

5. Πυροδισμός

Για το κόκκινο χρώμα που τόνιζε έντονα ορισμένα σημεία της σάρκας των Αγίων χρησιμοποιείται λίγη ωμή ώχρα μαζί με χοντροκόκκινο χρώμα.

6. Μέρη του Προσώπου

Για τους οφθαλμούς, τη μύτη, τα ρουθούνια, το στόμα και το περίγραμμα του προσώπου χρησιμοποιείται προπλασμός μαζί με ψημένη ώχρα. Το πιγούνι, η άκρη της μύτης, η άκρη των αυτιών, το κάτω χείλος και λίγο τα βλέφαρα ζωγραφίζονταν με χοντροκόκκινο χρώμα μαζί με ωμή ώχρα. Στο επάνω χείλος χρησιμοποιείται χοντροκόκκινο χρώμα και στις άκρες του έβαζαν

Undercoat (*proplasmos*) and coloring in wall painting

1. Undercoat

The undercoat for the flesh of the body parts and faces is made of emerald green, which was produced by mixing black color (carbon, C), raw ochre (sienna) and lead white (psimmythi).

2. Undercoat of young person's hair

A mixing of raw and burnt ochre along with English red was used for the undercoat of young person's hair.

3. Beard

For the coloring of the beard burnt ochre along with a small portion of English red was used.

4. Flesh

Ochre mixed with white color was used for coloring the flesh.

5. Detonation

Ochre with English red was used for the red color that was applied to emphasize certain parts on the flesh of Saints.

6. Facial parts

The undercoat mixed with burnt ochre was used for the painting of the eyes, nose, nostrils, mouth, and the outline of the face. The chin, nose tip, ear tips, lower lip and partially the eyelids were painted with English red mixed with raw ochre. The upper lip was painted with English red and its edges with burnt ochre. The mustache was painted with the undercoat mixed with burnt ochre and burnt umber.

ψημένη ώχρα. Το μουστάκι ζωγραφιζόταν με προπλασμό, ψημένη ώχρα και ψημένη ούμπρα.

7. Φορέματα

Χρησιμοποιείτο προπλασμός οποιουδήποτε χρώματος μαζί με λίγο λευκό του μολύβδου (ψιμμύθι).

8. Βουνά και σπίτια

Χρησιμοποιείτο κιννάβρι, πολύ λευκό του μολύβδου (ψιμμύθι) ή άσπρο, λίγο μπλέ (λουλάκι) και λίγη ώχρα.

9. Τα Άλογα

Τα άσπρα άλογα ζωγραφίζονταν με προπλασμό σταχτογάλαζο, από άσπρο και μαύρο. Τα κόκκινα άλογα ζωγραφίζονταν με προπλασμό από ώχρα. Τα μαύρα άλογα ζωγραφίζονταν με μαύρο προπλασμό με λίγο άσπρο χρώμα και με λίγη ωμή ούμπρα. Τα χαλινάρια και τα λουριά των αλόγων ζωγραφίζονταν με ώχρα.

10. Φωτοστέφανοι των αγίων

Τα περιγράμματα των φωτοστεφάνων ζωγραφίζονταν με χοντροκόκκινο χρώμα. Οι γραπτοί φωτοστέφανοι των Αγίων στις τοιχογραφίες, ζωγραφίζονταν με ώχρα και το περίγραμμά τους με χοντροκόκκινο ή ψημένη ώχρα.

7. Garments

Any color of undercoat was used along with a small portion of lead white color (psimmythi).

8. Mountains and houses

Cinnabar, a lot of lead white (psimmythi) or white and small portions of blue (indigo) and ochre were used.

9. Horses

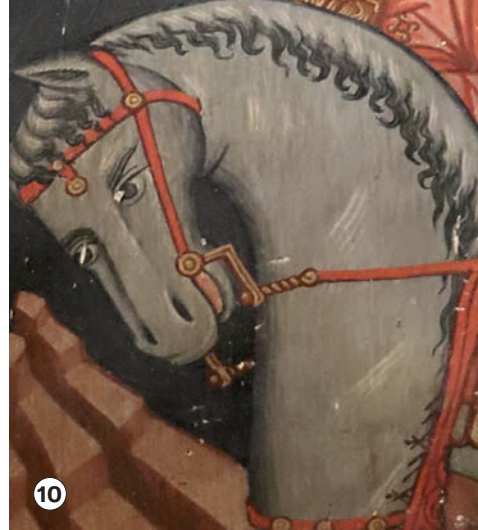
The white horses were painted with ash-blue undercoat using white and black colors. Red horses were painted with ochre undercoat. Black horses were painted with black undercoat with little white color and raw umber. Horse bridles and leashes were painted with ochre.

10. Saint's haloes

The outlines of the haloes were painted with English red. The haloes of the Saints in the wall paintings were painted with ochre, while their outlines with English red or burnt ochre.

11. The roof tiles

The roof tiles were painted with undercoat mixed with burnt ochre or English red. Afterwards, they

11. Τα κεραμίδια

Τα κεραμίδια ζωγραφίζονταν με προπλασμό και ψημένη ώχρα ή χοντροκόκκινο χρώμα. Μετά ζωγραφίζονταν με ψημένη σύμπρα. Τα φωτίσματα (ψιμμυθιές) δημιουργούνταν με χοντροκόκκινο και άσπρο χρώμα καθώς και ωμή ώχρα.

12. Θάλασσα (ύδατα)

Για τη θάλασσα χρησιμοποιείτο προπλασμός με σταχτόμαυρο χρώμα, το οποίο παρασκευαζόταν από την ανάμειξη λίγου μαύρου, λίγου άσπρου, λίγου μπλέ (λουλάκι) και λίγου πράσινου χρώματος (κελαδονίτης-πράσινη γη).

13. Λιοντάρια

Τα λιοντάρια ζωγραφίζονταν με προπλασμό, ώχρα και με λίγη ωμή σύμπρα.

14. Πυρόχρωμα

Το πυρόχρωμα γινόταν από ένα μίγμα με ώχρα, κιννάβαρι και άσπρο.

were painted with burnt umber. The brighter spots (psimmythies) were painted with English red and white colors as well as raw ochre.

12. Sea (waters)

An ashy black undercoat was used for the depiction of the sea, which was produced by mixing a bit of black, white, blue (indigo) and green (celadonite-terra verde) colors.

13. Lions

The lions were painted with undercoat mixed with ochre and burnt ochre.

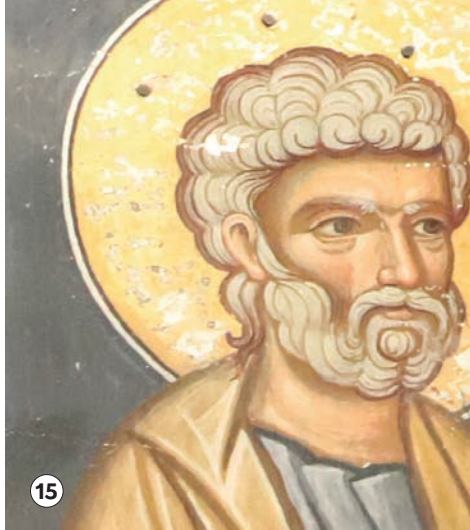
14. Brassy color

Brassy color was produced by mixing ochre, cinnabar and white color.

15. Wood lanterns

The wood lanterns were painted by mixing ochre, graphite black and lead white (psimmythi).

15. Ξυλοφανοί

Οι Ξυλοφανοί ζωγραφίζονταν με ανάμιξη ώχρας, λίγου μαύρου γραφίτη και λίγου λευκού του μολύβδου (ψιμμύθι).

16. Μαλλιά

Τα μαλλιά ζωγραφίζονταν με προπλασμό του προσώπου μαζί με λίγο μαύρο και λίγο κόκκινο χρώμα.

17. Γένια των Γερόντων

Τα γένια των γερόντων ζωγραφίζονταν με άσπρο και λίγο κίτρινο (λειμωνιτική ώχρα) καθώς και λίγη ωμή ούμπρα.

18. Δέντρα και φυτά

Τα δέντρα και τα φυτά ζωγραφίζονταν με ψημένη ώχρα ή με μαύρο χρώμα (άνθρακας, C).

16. Hair

The hair was painted with undercoat that was used for the face mixed with small portions of black and red colors.

17. Beard of Elder men

The beard of elder men were painted by mixing white and yellow (Limonite umber), as well as a bit of raw umber.

18. Trees and plants

Trees and plants were painted with burnt umber or black color (carbon, C).

Λίστα με εικόνες

ΕΙΚΟΝΑ 1: Ναός Αγίου Νικολάου της Στέγης,
Κακοπετρία © Department of Antiquities

ΕΙΚΟΝΑ 2: Ναός Αγίου Νικολάου της Στέγης,
Κακοπετρία © Department of Antiquities

ΕΙΚΟΝΑ 3: Ναός Μεταμόρφωση του Σωτήρος,
Παλαιχώρι © Geological Survey Department

ΕΙΚΟΝΑ 4: Ναός Παναγίας του Άρακος, Λαγουδερά
© Department of Antiquities

ΕΙΚΟΝΑ 5: Ναός Παναγίας του Άρακος, Λαγουδερά
© Department of Antiquities

ΕΙΚΟΝΑ 6: Ναός Παναγίας του Άρακος, Λαγουδερά
© Geological Survey Department

ΕΙΚΟΝΑ 7: Ναός Αρχαγγέλου Μιχαήλ, Πεδουλάς
© Department of Antiquities

ΕΙΚΟΝΑ 8: Ναός Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι,
Πλατανιστάσα © Geological Survey Department

ΕΙΚΟΝΑ 9: Ναός Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι,
Πλατανιστάσα © Geological Survey Department

ΕΙΚΟΝΑ 10: Ναός Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι,
Πλατανιστάσα © Geological Survey Department

ΕΙΚΟΝΑ 11: Ναός Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι,
Πλατανιστάσα © Geological Survey Department

Figures list

FIGURE 1: Church of Saint Nicholas tis Stegis,
Kakopetria

FIGURE 2: Church of Saint Nicholas tis Stegis,
Kakopetria

FIGURE 3: Church of the Transfiguration of the Saviour,
Palaichori

FIGURE 4: Church of Panagia (Our Lady) tou Arakos or
Panagia tou Araka, Lagoudera

FIGURE 5: Church of Panagia (Our Lady) tou Arakos or
Panagia tou Araka, Lagoudera

FIGURE 6: Church of Panagia (Our Lady) tou Arakos or
Panagia tou Araka, Lagoudera

FIGURE 7: Church of Archangel Michael, Pedoulas

FIGURE 8: Church of Timios Stavros (Holy Cross) tou
Agiasmati, Platanistasa

FIGURE 9: Church of Timios Stavros (Holy Cross) tou
Agiasmati, Platanistasa

FIGURE 10: Church of Timios Stavros (Holy Cross) tou
Agiasmati, Platanistasa

FIGURE 11: Church of Timios Stavros (Holy Cross) tou
Agiasmati, Platanistasa

ΕΙΚΟΝΑ 12: Ναός Μεταμόρφωση του Σωτήρος,
Παλαιχώρι © Geological Survey Department

ΕΙΚΟΝΑ 13: Ναός Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι,
Πλατανιστάσα © Geological Survey Department

ΕΙΚΟΝΑ 14: Ναός Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι,
Πλατανιστάσα © Geological Survey Department

ΕΙΚΟΝΑ 15: Ναός Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι,
Πλατανιστάσα © Geological Survey Department

ΕΙΚΟΝΑ 16: Ναός Παναγίας του Μουτουλλά
© Geological Survey Department

FIGURE 12: Church of the Transfiguration of the
Saviour, Palaichori

FIGURE 13: Church of Timios Stavros (Holy Cross) tou
Agiasmati, Platanistasa

FIGURE 14: Church of Timios Stavros (Holy Cross) tou
Agiasmati, Platanistasa

FIGURE 15: Church of Timios Stavros (Holy Cross) tou
Agiasmati, Platanistasa

FIGURE 16: Church of Panagia (The Virgin), Moutoullas

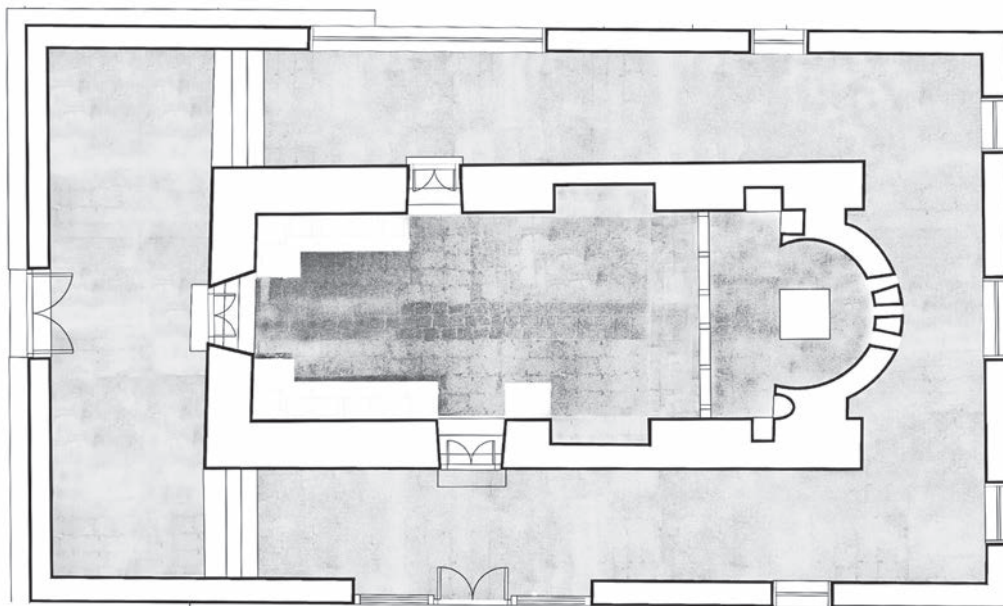
© Geological Survey Department

© Geological Survey Department

© Geological Survey Department

Εκκλησία Τίμιου Σταυρού του Αγιασμάτι, Πλατανιστάσα

Βρίσκεται στην κοιλάδα της Πιτσιλιάς κοντά στο χωριό Πλατανιστάσα. Ο ναός πιθανότατα κτίστηκε στο τέλος του 15^{ου} αιώνα, με δαπάνη του ιερέα Πέτρου Περάτη και της συζύγου του. Το προσωνύμιο «Αγιασμάτης» παραπέμπει σε αγιασμένο νερό ή πηγάδι κοντά στην εκκλησία. Ο ναός ανήκει στον τύπο του ξυλόστεγου μονόκλιτου ναού με μεταγενέστερη περιβάλλουσα στοά, που καλύπτονται από δίρρικτη ξύλινη στέγη με επίπεδα κεραμίδια.

Το πάτωμα του ναού είναι πιθανό να τοποθετήθηκε σε διαφορετική περίοδο από αυτή της κατασκευής του. Αποτελείται από τετράγωνες πλάκες από ψημένη ερυθρή αργιλώδη ιλύ με μικρά χαλίκια ερυθροκαστανού πετρώματος.

Τα είδη των πετρωμάτων που χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή της τοικοποιίας της εκκλησίας περιλαμβάνουν κροκάλες, μικρού-μεσαίου μεγέθους ογκόλιθους

Church of Timios Stavros (Holy Cross) του Agiasmati, Platanistasa

It is located near the village of Platanistasa, in Pitsilia valley. The church was probably built towards the end of the 15th century, and the expenditure was covered by the priest Petros Peratis and his wife. The name “Agiasmatis” refers to holy water or a well near the church. The church belongs to the single-aisled type with a later portico around it, where both are covered by a steep-pitched timber roof with flattened tiles.

The floor of the Church, consists of square tiles of burnt red clayey silt with small, red-brown rock pebbles, that was probably laid later than its construction.

Various types of rocks were used for the Church’s masonry, such as small to medium-sized boulders of diabase, light and dark gabbro and pebbles. Bricks with coarse mortar consisting of coarse volcanic sand and gravel were used in between the boulders. The arch on the western wall of the church, is decorated

από διαβάση και από ανοιχτόχρωμο και μελανόχρωμο γάββρο. Ενδιάμεσα των ογκολίθων, χρησιμοποιήθηκαν τούβλα μαζί με χοντρόκοκκο κονίαμα που συνίσταται από αδρομερή εκρηξιγενή άμμο και χαλίκια. Η αφίδα στον δυτικό τοίχο του ναού, είναι επενδυμένη με χοντρόκοκκο κονίαμα και με τούβλα (κεραμοπλαστικός διάκοσμος).

Ο ζωγράφος του ναού είναι ο Φίλιππος Γούλ. Η τεχνοτροπία του, ανήκει στη μεταβυζαντινή Κυπριακή Σχολή και φέρει δυτικές επιδράσεις σε δευτερεύοντα σημεία των παραστάσεών του. Στις τοιχογραφίες του επικρατούν λαμπερές αποχρώσεις του καστανού και του υποκαστανού, του ερυθροκαστανού, του χοντροκόκκινου, του λευκού και του υπόλευκου, του βαθιού φαιού και του κόκκινου. Στην τοιχογραφία του Εσταυρωμένου, στο τριγωνικό τμήμα του δυτικού τοίχου, το πρόσωπο και τα χέρια του Χριστού, των αγγέλων, της Παναγίας, των μυροφόρων και των αγίων έχουν τοιχογραφηθεί με υποκαστανό (χρώμα του αμυγδάλου) και τους φωτοστεφάνους με ώχρα. Για το σώμα και τα πόδια του Χριστού, έχει χρησιμοποιηθεί μια πιο βαθιά απόχρωση του υποκαστανού (βαθύ χρώμα του αμυγδάλου) και για τις γραμμώσεις το καστανό (ωμής ούμπρας). Τα μαλλιά και τα γένια του Χριστού, έχουν τοιχογραφηθεί με ανοικτό καστανό (ωμής ούμπρας) και με βαθύ καστανό (ούμπρας), ενώ για τις γραμμώσεις έχει χρησιμοποιηθεί μια πιο βαθιά απόχρωση του καστανού (ψημένη ούμπρα). Για τα ενδύματα του Χριστού έχει χρησιμοποιηθεί το υπόλευκο (του αλάβαστρου), ενώ οι πτυχώσεις έχουν ζωγραφιστεί με φαιό. Το αίμα του Χριστού έχει τοιχογραφηθεί με ρόδινο (σολομού), ενώ για τα καρφιά έχει χρησιμοποιηθεί το καστανό (ψημένη ούμπρα) και για τον Σταυρό έχει χρησιμοποιηθεί το ανοικτό καστανό και το καστανό (ωμή ούμπρα). Ο τοίχος πίσω από τον Σταυρό έχει τοιχογραφηθεί με ρόδινο (σολομού), ενώ για τον διάκοσμο έχει χρησιμοποιηθεί το πολύ ανοικτό ρόδινο. Οι βράχοι και το κρανίο στη βάση του Σταυρού έχουν τοιχογραφηθεί με ώχρα και με υποκαστανό (χρώμα του αμυγδάλου).

with coarse mortar and bricks (ceramic decoration).

The painter of the Church is Philippos Goul. His style belongs to the post-Byzantine Cypriot School and carries some western influences in secondary parts of his compositions. Bright shades of brown and sub-brown, reddish-brown, English red, white and off-white, deep gray and red prevail in his wall paintings. In his Crucifixion, in the triangular part of the western wall, the face and hands of Christ, the angels, the Virgin Mary, the myrrh bearers and the saints were painted with sub-brown (almond color) and the halos with ochre. More specifically, for the body and legs of Christ, a deeper shade of sub-brown (deep almond color) was used, and for the lining brown (raw umber). The hair and beard of Christ were painted with light brown (raw umber) and deep brown (umber), while a deeper shade of brown (burnt umber) was used for the lines. The off-white (of alabaster) was used for the clothes of Christ, while the pleats were painted with gray. The blood of Christ was painted with pink (salmon), while brown (burnt umber) was used for the nails and light brown and brown (raw umber) for the Cross. The wall behind the Cross was painted with pink (salmon), while for the decoration, the very light pink was used. The rocks and the skull at the base of the Cross were frescoed with ochre and sub-brown (almond color).

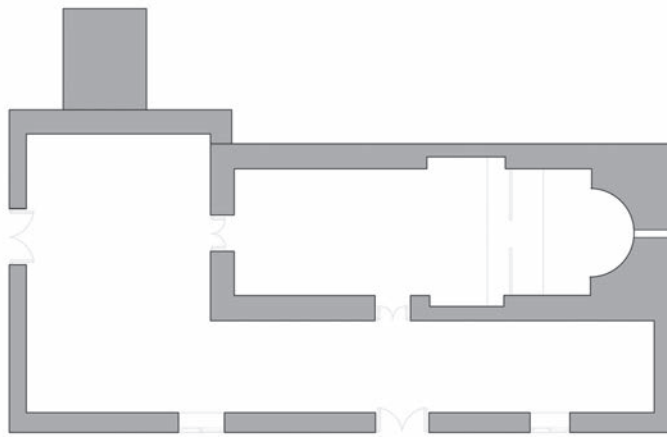
© Geological Survey Department

© Geological Survey Department

© Department of Antiquities

Εκκλησία Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Παλαιχώρι

Βρίσκεται στο χωριό Παλαιχώρι στην ανατολική πλευρά της οροσειράς του Τροόδους. Ο ναός ενδεχομένως να κτίστηκε και να τοιχογραφήθηκε στο πρώτο μισό του 16^{ου} αιώνα και ανήκει στο τύπο του ξυλόστεγου μονόκλιτου ναού με μεταγενέστερη στοά σε σχήμα Γ. Η στέγη του ναού είναι ξύλινη, δίρριχτη με αγκιστρωτά κεραμίδια.

Το πάτωμα του ναού, είναι πιθανό να τοποθετήθηκε σε διαφορετική περίοδο από αυτή της κατασκευής του ναού και αποτελείται από τετράγωνα ερυθροκόκκινα πήλινα πλακίδια, που είναι τοποθετημένα στο νάρθηκα και τετράγωνες πλάκες κατασκευασμένες από γύψο (γυψομάρμαρο), που είναι τοποθετημένες στο πάτωμα του κυρίως ναού.

Τα είδη των πετρωμάτων που χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή της τοιχοποιίας της εκκλησίας είναι κυρίως κροκάλες και μικρού-μεσαίου μεγέθους ογκόλιθοι από διαβάση και ανοικτόχρωμο γάββρο. Στα διάκενα μεταξύ των πετρωμάτων τοποθετήθηκαν μικρά τούβλα από ψημένο ερυθρό πηλό. Η τοποθέτηση αυτών των τούβλων έγινε χωρίς τη χρήση κάποιου κονιάματος.

Οι τοιχογραφίες του ναού αποτελούν ένα από τα πιο ολοκληρωμένα εικονογραφικά σύνολα της βυζαντινής

The church of the Transfiguration of the Saviour, Palaichori

It is located in the village of Palaichori on the eastern side of the Troodos Mountains. The Church was probably built and painted in the first half of the 16th century. It belongs to the timber-roofed single-aisled type church with a later L-shaped portico. The roof of the church is timber, pitched with hooked tiles.

The church's flooring consists of square reddish clay tiles in the narthex and square gypsum tiles (gypsum marble) in the Main Church, that were probably laid at a later stage.

The church's masonry was mainly constructed with pebbles and small to medium-sized boulders, from diabase and light-colored gabbro. In the spaces between the rocks, small bricks of burnt red clay were placed, without mortar or any other binding material.

The frescoes of the Church constitute one of the most complete pictorial ensembles of the 16th century Byzantine art in Cyprus. There is no information about the painter of the temple. However, by studying the style of the frescoes, one can observe quite similar elements to those observed in other churches of Cyprus, which were painted by Philippos Goul and

© Geological Survey Department

τέχνης της Κύπρου του 16^{ου} αιώνα. Για τον ζωγράφο του ναού δεν υπάρχουν καθόλου πληροφορίες. Ωστόσο, μελετώντας την τεχνοτροπία των τοιχογραφιών παρατηρούνται αρκετά όμοια στοιχεία με εκείνα που παρατηρούνται σε άλλους ναούς της Κύπρου, ζωγράφοι των οποίων ήταν ο Φίλιππος Γούλ και ο Συμεών Αξέντης. Οι αποχρώσεις που επικρατούν είναι το βαθύ κυανό, το πράσινο του κελαδονίτη και το χοντροκόκκινο (βαθύ κόκκινο του αιματίτη). Στην τοιχογραφία της Παναγίας το μαφόριον είναι ζωγραφισμένο με βαθύ καστανό χρώμα, ενώ οι πτυχώσεις του με πιο βαθύ καστανό. Για τον χιτώνα χρησιμοποιήθηκαν αποχρώσεις του υπόλευκου και του φαιού. Το βάθος είναι ζωγραφισμένο με ανοικτό πράσινο του κελαδονίτη και με πολύ βαθύ κυανό.

Simeon Axentis. The predominant shades are deep blue, celadonite green and coarse red (hematite deep red). In the fresco of the Virgin Mary, the maphorion is painted in a deep brown color, while its pleats are in a deeper brown. Shades of off-white and gray were used for the tunic. The background is painted with a light green of celadonite and with a very deep blue.

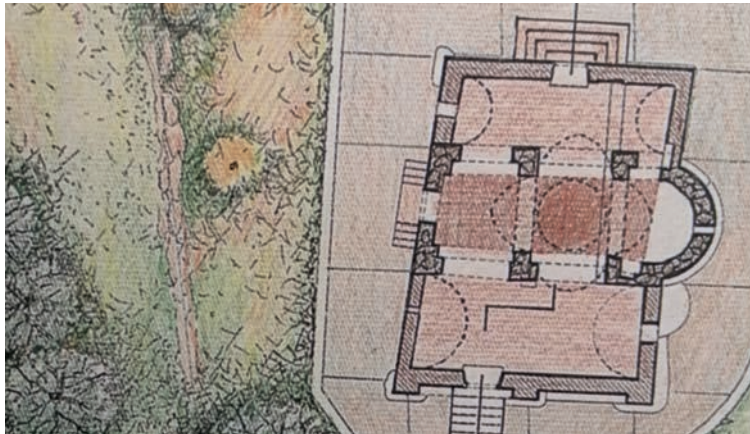
© Geological Survey Department

© Department of Antiquities

© Holy Bishopric of Lemesos

Εκκλησία Τίμιου Σταυρού, Πελένδρι

Βρίσκεται στο χωριό Πελένδρι της επαρχίας Λεμεσού. Σύμφωνα με τη σωζόμενη επιγραφή κτίστηκε το 1178. Ο αρχικός ναός ανήκει στον τύπο του μονόκλιτου ναού με τρούλο και οι τοίχοι ακολουθούν την τυπική κατασκευή της αργολιθοδομής και οπτοπλινθοδομής.

Το πάτωμα του ναού, ενδεχομένως να τοποθετήθηκε μεταγενέστερα της κατασκευής του και αποτελείται από τετράγωνες πλάκες από ψημένη ερυθρή άργιλο και ιλύ με μικρά χαλίκια ερυθροκαστανού πετρώματος στο ιερό Βήμα και από τετράγωνες πλάκες γύψου (γυψομάρμαρο) στον κεντρικό ναό.

Τα πετρώματα που χρησιμοποιήθηκαν στην τοικοποιία του ναού είναι κυρίως μικρού έως μεσαίου μεγέθους ογκόλιθοι γάββρου, διαβάση και σε ορισμένες περιπτώσεις υπερβασικών πετρωμάτων. Στα διάκενα ανάμεσα στους ογκόλιθους παρατηρούνται σπασμένα τούβλα με το συνδετικό υλικό να αποτελείται από μεσόκοκκο και χοντρόκοκκο κονίαμα αργιλώδους ασβεστιτικής σύστασης με άμμο και με χαλίκια. Όσο μεγαλύτερο είναι το μέγεθος των ογκόλιθων τόσο πιο χοντρόκοκκο είναι το ασβεστιτικό κονίαμα που χρησιμοποιήθηκε.

Church of Timios Stavros (Holy Cross), Pelendri

It is located in Pelendri village in the Limassol district. According to the surviving inscription, it was built in 1178. The original church belongs to the type of single-aisle church with a dome and the walls follow the typical construction of stone setting and bricklaying.

The floor of the Church consists of square tiles of burnt red clayey silt with small, red brown rock pebbles in the holy Bema and square tiles of gypsum (gypsum marble) in the Main Church, which was probably laid later than its construction.

The walls of the church were mainly constructed by small to medium-sized gabbro boulders, diabase and in some cases ultrabasic rocks. The spaces between the boulders were infilled with broken bricks that were bonded by a medium to coarse-grained lime mortar made up of clayey mud with sand and gravel. The larger the size of the boulders, resulted in the use of coarser lime mortar.

The frescoes of the Churches were created by devout painters, in different periods, and with different techniques. It is worth noting that it is the only Church that presents a complete series of representations of the life cycle of the Virgin Mary. For the wall paintings of the

© Geological Survey Department

Οι τοιχογραφίες του ναού δημιουργήθηκαν από ευσεβείς αγιογράφους σε διάφορες χρονικές περιόδους και τεχνοτροπίες. Αξίζει να σημειωθεί ότι είναι ο μοναδικός ναός που παρουσιάζει μια ολοκληρωμένη σειρά από παραστάσεις του κύκλου ζωής της Θεοτόκου. Για την τοιχογράφηση του ναού χρησιμοποιήθηκαν χρώματα με υψηλό δείκτη φωτεινότητας στις αποχρώσεις του καστανού, του λευκού, του κυανού, του πράσινου, του κίτρινου, του κόκκινου, του φαιού, του μαύρου και του χοντροκόκκινου. Πιο συγκεκριμένα, το πρόσωπο της Παναγίας που βρίσκεται μέσα στο ιερό Βήμα είναι ζωγραφισμένο με αποχρώσεις του ανοικτού καστανού, ενώ τα χέρια της με πολύ ανοικτό καστανό. Το φωτοστέφανο έχει ζωγραφιστεί με ανοικτό καστανό της ωμής ούμπρας. Για το μαφόριον έχουν χρησιμοποιηθεί διάφορες αποχρώσεις του καστανού. Ο χιτώνας της Παναγίας είναι ζωγραφισμένος με κυανό, ενώ οι πτυχώσεις με πολύ βαθύ κυανό έως μαύρο χρώμα. Για το βάθος της παράστασης έχει χρησιμοποιηθεί το πολύ βαθύ κυανό.

Church, colors with a high brightness index were used in the shades of brown, white, blue, green, yellow, red, gray, black and English red. More specifically, the face of the Virgin Mary in the holy Bema was painted with shades of light brown, while her hands were painted with very light brown. The halo was painted with a light brown raw umber. Various shades of brown were used for the maphorion. The tunic of the Virgin Mary were painted in blue, while the pleats with very deep blue to black. For the background of the composition, very deep blue was used.

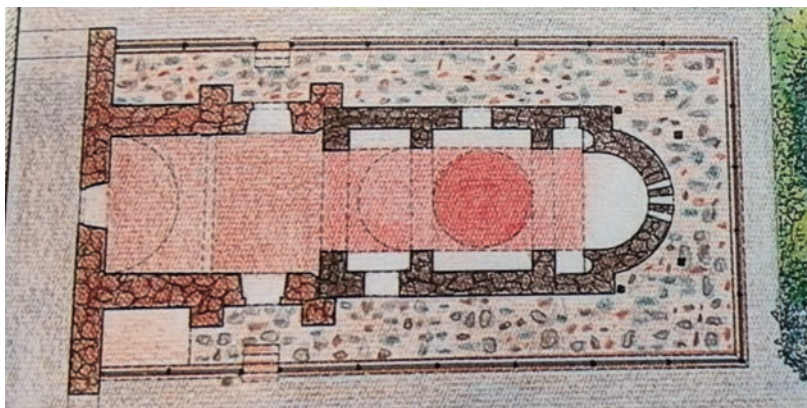
© Geological Survey Department

© Geological Survey Department

© Geological Survey Department

Εκκλησία Παναγίας του Άρακος ή Παναγίας του Άρακα, Λαγουδερά

Βρίσκεται στο χωριό Λαγουδερά, στην κοιλάδα της Πιτσιλιάς και κτίστηκε τον 12^ο αιώνα. Η εκκλησία διακοσμήθηκε με δαπάνη του Λέοντος Αυθέντη το 1192. Οι τοιχογραφίες αποτελούν το πιο ολοκληρωμένο εικονογραφικό σύνολο της Μέσης Βυζαντινής περιόδου. Μια εκδοχή για την προέλευση του ονόματος Άρακας, αναφέρει ότι προέρχεται από το φυτό αρακάς (μπιζέλι). Μια άλλη τοπική παράδοση, αναφέρει ότι προέρχεται από τον ιέρακα, το κυνηγητικό γεράκι ενός πρίγκιπα, που με θαυματουργό τρόπο φανέρωσε στον κάτοχο του την εικόνα της Παναγίας. Ο αρχιτεκτονικός τύπος της εκκλησίας είναι ο μονόκλιτος με τρούλο. Η εκκλησία πιθανόν να καλύφθηκε τον 14^ο αιώνα, με ξύλινη αμφικλινή στέγη με κεραμίδια, η οποία επεκτείνεται και δημιουργεί μία στοά σε σχήμα Π. Ο τρούλος καλύπτεται με δική του στέγη, κάτι που δεν παρατηρείται στους άλλους ναούς της οροσειράς του Τροόδου.

Το πάτωμα του ναού, ενδεχομένως να τοποθετήθηκε μεταγενέστερα της κατασκευής του και αποτελείται από τετράγωνες πλάκες από ψημένη ερυθρή αργιλώδη ιλύ με μικρά χαλίκια ερυθροκαστανού πετρώματος.

Church of Panagia (The Virgin) of Arakas or Panagia tou Araka, Lagoudera

It is located in Lagoudera village, in the Pitsilia valley and was built in the 12th century. The church was decorated in 1192 and the expenditure was covered by Leon Afthentis. The frescoes present the most complete pictorial ensemble of the Middle Byzantine period. The origin of the name Panagia tou Araka, relates to two traditions, either it originates from the pea plant (arakas), or from the hunting falcon (ierakas) of a prince which miraculously revealed to him the icon of the Virgin Mary. The architectural type of the church is single aisled with a dome. The church was probably covered in the 14th century, with a timber inclined roof with flat tiles, which expands creating a P-shaped portico. The dome is covered by its own roof, something that is unique among the painted churches of the Troodos mountain range.

The floor of the Church consists of square tiles of burnt red clayey silt with small, red-brown rock pebbles, that was probably laid later than its construction.

The masonry of the Church consists of pebbles and medium-sized boulders of diabase and light to black colored gabbro. These boulders are unwrought and are

Τα είδη των πετρωμάτων που χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή της τοικοποιίας είναι κροκάλες και μεσαίου μεγέθους ογκόλιθοι από διαβάση και ανοιχτόχρωμους και μελανόχρωμους γάββρους. Οι ογκόλιθοι αυτοί είναι ακατέργαστοι και προέρχονται από τη φυσική διεργασία της αποκόλλησης τεμαχίων πετρώματος μεταξύ ασυνεχειών. Το συνδετικό υλικό αποτελείται από λεπτόκοκκο κονίαμα αργιλώδους ασβεστιτικής σύστασης, μαζί με άμμο και χαλίκια ηφαιστειακής προέλευσης. Επιπρόσθετα, μεγάλο μέρος της τοικοποιίας αποτελείται από τούβλα με χοντρόκοκκο κονίαμα, που συνίσταται από χοντρή άμμο και μεσαίου μεγέθους ασβεστολιθικά χαλίκια.

Στον ναό επικρατούν αποχρώσεις του καστανού έως ανοικτού καστανού, του υπόλευκου, του χοντροκόκκινου, του βαθιού κυανού-γαλάζιου χρώματος και σε μερικά τμήματα από ανοικτό κυανό υπόβαθρο. Πιο συγκεκριμένα, τα ενδύματα του Χριστού στο ιερό Βήμα, παρουσιάζουν αποχρώσεις του καστανού, ενώ οι πτυχώσεις είναι ζωγραφισμένες με σκούρο καστανό. Τα περύγια των αγγέλων παρουσιάζουν αποχρώσεις του κόκκινου, του υπόλευκου και του μαύρου χρώματος. Στον τρούλλο του ναού, η μορφή του Παντοκράτορα είναι ζωγραφισμένη με ανοικτή καστανή όχρα, τα μαλλιά και τα γένια με ανοικτό καστανό, ενώ το φωτοστέφανο με ανοιχτόχρωμη όχρα. Ο χιτώνας παρουσιάζει αποχρώσεις από ανοικτό έως βαθύ καστανό, ενώ οι πτυχώσεις αποδίδονται με βαθύ καστανό χρώμα. Το ιμάτιον είναι κυανό με πτυχώσεις σε μαύρο χρώμα. Το βάθος καλύπτεται με ανοικτό καστανόκόκκινο χρώμα.

a product of the natural process of rock detachment from discontinuities. These are bonded together by a lime mortar, which consists of fine-grained clayey mud, combined with sand and gravel of volcanic origin. In addition, a large part of the wall consists of bricks with coarse mortar, comprised of sand and medium-sized limestone gravel.

Inside the Church, the prevailing colors are brown to light brown, off-white, English red, deep blue to cyan, while in some parts a light blue background is observed. More specifically, in the apse the garments of Christ were painted in shades of brown while the niches in dark brown. The angels' wings were painted in shades of red, off-white and black color. In the dome of the church, the face of the Christ Pantocrator was painted in a light brown ochre, the hair and beard in light ochre, while the halo in a light ochre color. The tunic has shades from light to dark brown, while the pleats are of dark brown color. The himation is light blue with black pleats. The background is of a light reddish-brown color.

Св. Микола

Св. Микола

Св. Микола

Св. Микола

Св. Микола

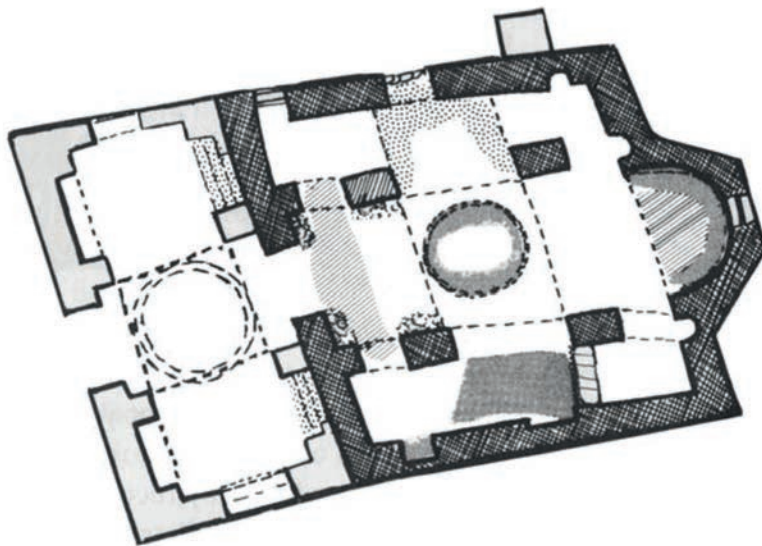
© Geological Survey Department

© Geological Survey Department

www.visitsolea.com

Εκκλησία Αγίου Νικολάου της Στέγης, Κακοπετριά

Ο ναός βρίσκεται κοντά στις πηγές του ποταμού Κλάριου, δυτικά του χωρίου Κακοπετριά. Κτίστηκε κατά τον 11^ο αιώνα στον αρχιτεκτονικό τύπο του εγγεγραμμένου σταυροειδούς ναού με τρούλο. Πήρε το όνομα της από την μετέπειτα κατασκευή της επιβλητικής ξύλινης στέγης με τα κεραμίδια, που καλύπτει τον ναό και τον τρούλλο του. Στις αρχές του 12^{ου} αιώνα προστέθηκε ο νάρθηκας που καλύπτεται από δύο εγκάρσιες καμάρες.

Το υφιστάμενο πάτωμα του ναού τοποθετήθηκε σε πολύ μεταγενέστερη περίοδο από αυτή της κατασκευής του ναού. Αυτό αποτελείται από πλάκες κλασσικού παραδοσιακού κυπριακού μαρμαρακίου («μωσαϊκό»).

Για την κατασκευή της τοικοποιίας του ναού, έχουν χρησιμοποιηθεί μικρού έως μεσαίου μεγέθους ογκόλιθοι, κυρίως από υπερβασικά πετρώματα, όπως χαρζβουργίτης, δουνίτης και πυροξενίτης αλλά και ανοιχτόχρωμοι και μελανόχρωμοι γάββροι. Στα διάκενα των ογκολίθων χρη-

Church of Saint Nicholas tis Stegis, Kakopetria

The church is located near the springs of Klarios river, west of the village of Kakopetria. It was built in the 11th century in the architectural type of the inscribed cruciform church with a dome. It got its name from the later construction of the imposing wooden roof with tiles, which covers the Church and its dome. At the beginning of the 12th century, the narthex, which is formed by two transverse arches, was added.

The church's flooring consists of classic Cyprus traditional tiles ("marmaraki mosaiko"), that was placed at a later period than its construction.

The church's masonry was constructed by small to medium-sized boulders of ultrabasic rocks, such as harzburgite, dunite and pyroxenite, as well as light and dark colored gabbro. In the spaces between the boulders, bricks along with coarse-grained mortar were used. For the foundation of the masonry, medium to large boulders mainly from ultrabasic rocks and gabbro were used.

© Geological Survey Department

σιμοποιήθηκαν τούβλα μαζί με χοντρόκοκκο κονίαμα. Στη θεμελίωση της τοικοποιίας έχουν χρησιμοποιηθεί κυρίως μεσαίου-μεγάλου μεγέθους ογκόλιθοι υπερβασικών πετρωμάτων αλλά και γάββρων.

Στα πλαίσια των πορτών και των παραθύρων, έχουν χρησιμοποιηθεί τεμάχια ασβεστολιθικού ψαμμίτη. Στην αψίδα του παραθύρου στο βόρειο τοίχο, έχουν χρησιμοποιηθεί τούβλα (κεραμοπλαστικός διάκοσμος). Για τη στήριξη και σταθεροποίηση αυτών των πετρωμάτων, χρησιμοποιήθηκε υποκίτρινο, χοντρόκοκκο ασβεστιτικό κονίαμα. Το αποστρογγυλεμένο σχήμα των ογκολίθων αυτών, όπως και αυτών της υπόλοιπης τοικοποιίας, υποδηλώνει τη συλλογή τους από ποτάμιες αποθέσεις του παρακείμενου ποταμού Καρκώτη. Το μεγαλύτερο μέρος της τοικοποιίας έχει καλυφθεί, πιθανό σε μεταγενέστερο χρόνο, από κονίαμα.

Οι παλαιότερες τοιχογραφίες του ναού χρονολογούνται στον 11^ο αιώνα και αποτελούν τις σημαντικότερες της εποχής αυτής που σώζονται στο νησί. Κάποιες άλλες ανήκουν στον 12^ο αιώνα, ενώ τμήμα του ναού τοιχογραφήθηκε ξανά κατά τον 13^ο και τον 14^ο αιώνα. Στον ναό υπάρχουν επίσης μεμονωμένες τοιχογραφίες του 17^{ου} αιώνα. Τα χρώματα, που επικρατούν στις τοι-

For the frames of the doors and windows, pieces of calcarenite were used. In the arch of the window on the north wall, bricks were used (ceramic decoration). To support and stabilize these rocks, a pale yellow, coarse-grained lime mortar was used. The rounded shape of these boulders, like those used for the construction of the walls, indicates that they were collected from fluvial deposits of the adjacent Karkotis river. Most of the masonry has been covered, possibly at a later time by mortar.

The oldest frescoes of the church date back to the 11th century and are the most important of that era which are preserved on the island. Some others belong to the 12th century, while part of the church was re-painted in the 13th and 14th centuries. There are also a few single frescoes from the 17th century. The prevailing colors that were used for the wall paintings are the brilliant shades of brown to light brown, whitish, English red, reddish brown, celadonite green, deep gray-blue, olive green and black.

In the fresco of the Nativity of Christ, the face and feet of the Holy Infant were painted with light brown, the halo with ochre, while for their clothes and decoration

© Department of Antiquities

χογραφίες του ναού είναι οι λαμπερές αποχρώσεις του καστανού έως το ανοικτό καστανό, του υπόλευκου, του χοντροκόκκινου, του ερυθροκαστανού, του πράσινου του κελαδονίτη, του βαθέως φαιού-κυανού, του ελαιοπράσινου και του μαύρου.

Στην τοιχογραφία της Γέννησης του Χριστού, το πρόσωπο και τα πόδια του θείου Βρέφους έχουν ζωγραφιστεί με ανοικτό καστανό, το φωτοστέφανο με ώχρα, ενώ για τα ενδύματα και το διάκοσμό τους έχουν χρησιμοποιηθεί το ανοικτό φαιό και το πολύ βαθύ καστανό (ούμπρας) αντίστοιχα. Το πρόσωπο και τα χέρια της Παναγίας, έχουν τοιχογραφηθεί με ανοικτό ερυθροκαστανό και το φωτοστέφανο με ώχρα. Ο χιτώνας έχει ζωγραφιστεί με βαθύ κυανό, ενώ για τις πτυχώσεις έχει χρησιμοποιηθεί το μαύρο. Το μαφόριον έχει τοιχογραφηθεί με καστανό (ούμπρας), ενώ οι πτυχώσεις έχουν ζωγραφιστεί με φαιό. Το υπόβαθρο έχει τοιχογραφηθεί με βαθύ φαιοπράσινο. Τα πρόσωπα

light gray and very deep brown (umber) was used respectively. The face and hands of the Virgin were painted with light red brown and the halo with ochre. The tunic was painted in deep blue, while black was used for the folds. The maphorion was frescoed in brown (umber), while the pleats in gray. The background is painted in deep teal. The faces and hands of the Wizards were frescoed in sub-brown, while for the tunics English red and deep brown were used, with deep brown and deep teal for the pleats respectively.

In the representations of Saint Theodore and Saint George, the faces were frescoed in light brown, while the hands in sub-brown. Gray was used for the eyes, while the hair and beard were painted with a deep brown (umber). The armor was painted in khaki and the swords in white and deep brown for Saint Theodore and Saint George respectively. For the garments of Saint Theodore and Saint George, pink and deep gray

© Department of Antiquities

και τα χέρια των Μάγων έχουν τοιχογραφηθεί με υποκαστανό, ενώ για τους χιτώνες έχει χρησιμοποιηθεί το χοντροκόκκινο και το βαθύ καστανό, με βαθύ καστανό και με βαθύ φαιοπράσινο για τις πτυχώσεις, αντίστοιχα.

Στις παραστάσεις του Αγίου Θεοδώρου και του Αγίου Γεωργίου, τα πρόσωπα έχουν τοιχογραφηθεί με ανοιχτό καστανό, ενώ για τα χέρια έχει χρησιμοποιηθεί το υποκαστανό. Για τα μάτια έχει χρησιμοποιηθεί το φαιό, ενώ τα μαλλιά και τα γένια έχουν ζωγραφιστεί με βαθύ καστανό (ούμπρας). Οι πανοπλίες έχουν τοιχογραφηθεί με ωμή σιέννα και τα σπαθιά έχουν τοιχογραφηθεί με λευκό και με βαθύ καστανό για τον Άγιο Θεόδωρο και τον Άγιο Γεώργιο αντίστοιχα. Για τα ενδύματα του Αγίου Θεοδώρου και του Αγίου Γεωργίου, έχει χρησιμοποιηθεί το ρόδινο και το βαθύ φαιό-κυανό, αντίστοιχα. Το βάθος των παραστάσεων έχει τοιχογραφηθεί με βαθύ φαιό-κυανό.

blue were used, respectively. The background of the compositions was painted in a deep gray blue.

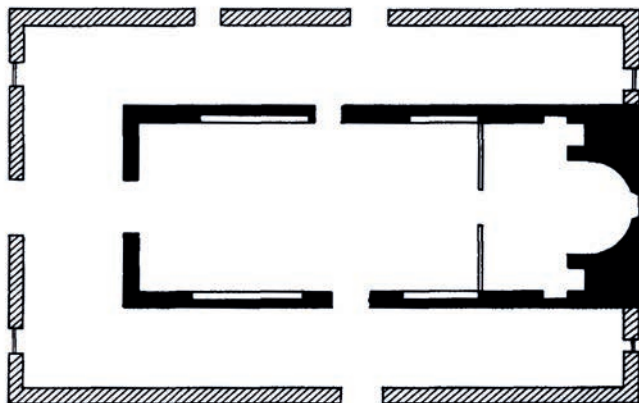
© Geological Survey Department

© Department of Antiquities

© Geological Survey Department

Εκκλησία Παναγίας της Ποδύθου, Γαλάτα

Βρίσκεται κοντά στο χωριό Γαλάτα, στην κοιλάδα της Σολέας, στις όχθες του ποταμού Καρκώτη. Η εκκλησία είναι αφιερωμένη στη Θεοτόκο Ελεούσα. Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή κτίστηκε το 1502, από τον ελληνικής καταγωγής αξιωματικό στην υπηρεσία του βασιλιά της Κύπρου Ιακώβου Β΄, Δημήτριο ντε Κορόν και τη σύζυγο του Ελένη. Η προσωνομία Ποδίθου ή Ποδύθου δόθηκε αργότερα, ενδεχομένως από την τοιχογραφία στο ναό με τον Μωυσή που αποδύεται τα σανδάλια του μπροστά στη Φλεγόμενη Βάτο. Ο ναός ανήκει στον τύπο του μονόχωρου ξυλόστεγου, με μεταγενέστερη στοά σε σχήμα Π, που καλύπτεται με μεγάλη αμφικλινή στέγη.

Το πάτωμα του ναού, είναι πιθανό να τοποθετήθηκε σε μεταγενέστερο στάδιο και αποτελείται από τετράγωνες πλάκες, στον κεντρικό ναό, κατασκευασμένες από ψημένο ερυθρό πηλό, που έχει συσταθεί από άργιλο, ιλύ και άμμο. Το δάπεδο της εισόδου του ναού είναι επενδυμένο από τετράγωνες πλάκες γύψου (γυψομάραμο).

Τα είδη των πετρωμάτων που χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή της τοιχοποιίας είναι μικρού έως μεσαίου

Church of Panagia (The Virgin) tis Podythou, Galata

It is located near the village of Galata, on the banks of Karkotis river which runs through the Solea valley. The church is dedicated to the Virgin Mary Eleousa. According to the founding inscription, it was built in 1502 by Demetrios de Coron and his wife Helen, a Greek officer in the service of King James II of Cyprus. The name Podithou or Podythou was probably given later, from the church's wall painting of Moses taking off his sandals in front of the Burning Bush. The type of the church is the single-aisled timber roof with a later P-shaped portico, covered with a large, pitched roof.

The church's flooring consists of square tiles in the central part of the church, which are made up of burnt red clayey silt and sand, that were probably laid at a later stage. At the entrance the flooring is coated with square gypsum tiles (gypsum marble).

The walls of the church were constructed by small to medium-sized boulders, mainly of dark gabbro and in some cases pegmatitic gabbro and diabase. On rare occasions, ultrabasic rocks such as dunite and harzburgite were used, including pieces of calcarenite, especially around the arches. In between the boulders,

μεγέθους ογκόλιθοι, κυρίως σκουρόχρωμου γάββρου, σε ορισμένες περιπτώσεις πηγματιτικού γάββρου και διαβάση. Σε μεμονωμένες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται και υπερβασικά πετρώματα, όπως δουνίτης και καρζβουργίτης καθώς και τεμάχια ασβεστολιθικού ψαμμίτη ιδιαίτερα γύρω από τις ασίδες. Ανάμεσα στους ογκόλιθους χρησιμοποιήθηκαν, μικρά τούβλα από ψημένο ερυθρό πηλό μαζί με λεπτόκοκκο καστανόχρωμο κονίαμα με λεπτά αποστρογγυλεμένα χαλίκια.

Η τοιχογράφηση του ναού χρονολογείται σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή στο 1502 και στον 17^ο αιώνα. Η τεχνοτροπία των τοιχογραφιών παραπέμπει στην Κυπροαναγεννησιακή ζωγραφική που αναπτύσσεται μετά την εκχώρηση του Βασιλείου της Κύπρου στη Βενετία, το 1489. Στην προκειμένη περίπτωση ο ζωγράφος, χρησιμοποιεί διάφορες αποχρώσεις του καστανού, του χοντροκόκκινου, του φαιού, του υπόλευκου, του κυανού και του μαύρου χρώματος. Πιο συγκεκριμένα, στις παραστάσεις του Χριστού, τα ενδύματα είναι ζωγραφισμένα με χοντροκόκκινο και με καστανό, το πρόσωπο, ο λαιμός, και τα χέρια του με ανοικτό καστανό και καστανό, ενώ για το φωτιστέφανο έχει χρησιμοποιηθεί ώχρα. Στις παραστάσεις της Παναγίας, ο λαιμός και τα χέρια είναι ζωγραφισμένα με αποχρώσεις του ανοικτού καστανού, το φωτιστέφανο με ώχρα και τα ενδύματα και η πτυχολογία με ανοικτό και βαθύ καστανό χρώμα αντίστοιχα. Για το υπόβαθρο των παραστάσεων, έχει χρησιμοποιηθεί το βαθύ κυανό και το πράσινο του κελαδονίτη.

small bricks of burnt red clay were used along with fine-grained brownish-colored mortar with fine rounded gravel.

The wall painting of the Church is dated to 1502 according to the founding inscription and to the 17th century. The style of the frescoes refers to Cypro-Renaissance painting that developed after the cession of the Kingdom of Cyprus to Venice in 1489. In this case, the painter uses various shades of brown, English red, gray off-white, cyan and black. More specifically, in the representations of Christ, the garments were painted in English red and brown color, the face, neck and hands in light brown to brown, while the halo was painted with ochre. In the frescoes of the Virgin Mary, the neck and arms were painted in shades of light brown, the halo with ochre, while the garments and pleats with light and deep brown color respectively. For the background, the deep blue, and the green color of celadonite were used.

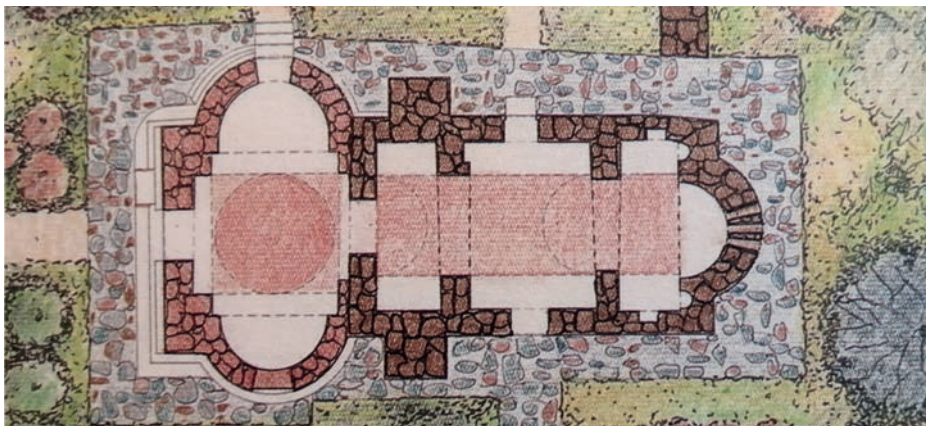
© Lydia Kyprianou

© Geological Survey Department

© Department of Antiquities

Εκκλησία Παναγίας Φορβιώτισσας ή Παναγιά της Ασίνου, Νικητάρι

Βρίσκεται στους πρόποδες του Τροόδου, νότια του χωριού Νικητάρι. Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή, η μονή κτίστηκε το 1099. Ως χορηγός του ναού αναφέρεται ο Μάγιστρος Νικηφόρος Ισχύριος, ο οποίος μετά το θάνατο της γυναίκας του έλαβε σχετικό Θείο μήνυμα και προχώρησε στην κατασκευή του. Η εκκλησία αναφέρεται ως Παναγία Φορβιώτισσα ή αλλιώς Παναγία της Ασίνου. Το επίθετο “Φορβιώτισσα” προέρχεται από ένα εκτροφείο ίππων και όνων που υπήρχε στην περιοχή. Το επίθετο “Ασίνου” προέρχεται από την λατινική λέξη asinus (γαϊδούρι). Η εκκλησία είναι μονόκλιτη, καμαροσκέπαστη και με επικαλυπτική ξύλινη στέγη. Ο νάρθηκας του ναού είναι μεταγενέστερος και χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 12^{ου} αιώνα.

Το πάτωμα του ναού, είναι πιθανό να τοποθετήθηκε σε διαφορετική περίοδο από αυτή της κατασκευής του και αποτελείται από τετράγωνες πλάκες από ψημένη ερυθρή αργιλώδη ιλύ με μικρά πεπλατυσμένα χαλίκια ερυθροκαστανού πετρώματος.

Για την κατασκευή της τοιχοποιίας της εκκλησίας χρη-

Church Panagia Phorviotissa (Asinou) or of Panagia (The Virgin) tis Asinou, Nikitari

It is located at the foothills of Troodos, south of Nikitari village. According to the founding inscription, the monastery was built in 1099. The Magister Nikiforos Ischyrios, is mentioned as the donor of the church, who after the death of his wife received a Divine message and proceeded to its construction. The epithet “Forviotissa” comes from a horse and donkey farm that existed in the area, while the epithet “Asinou” comes from the Latin word asinus (donkey). The type of the Church is single-aisled, vaulted and is covered by a timber roof. The narthex of the Church is later and dates to the second half of the 12th century.

The church’s flooring consists of square tiles of burnt red clayey silt with small, red brown, flattened rock pebbles, that was probably laid at a different period compared to its construction.

For the construction of the masonry of the Church, small to medium sized boulders of diabase, including light and black-colored gabbro were used. In some parts, burnt red clay bricks were also used with mortar. On the top of the arches, coarse-grained mortar was

σιμοποιήθηκαν μικρού-μεσαίου μεγέθους ογκόλιθοι από διαβάση και από ανοιχτόχρωμο και μελανόχρωμο γάββρο. Κατά τόπους, ανάμεσα στα πετρώματα χρησιμοποιήθηκαν τούβλα από ψημένο ερυθρό πηλό μαζί με κονίαμα. Πάνω από τις αψίδες, χρησιμοποιήθηκε χοντρόκοκκο κονίαμα μαζί με τούβλα και τεμάχια ασβεστολιθικού ψαμμίτη. Το συνδετικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε είναι χοντρόκοκκο και λεπτόκοκκο κονίαμα αργιλώδους ασβεστιτικής σύστασης. Όσο μεγαλύτερο είναι το μέγεθος των ογκόλιθων τόσο πιο χονδρόκοκκο είναι και το ασβεστολιθικό κονίαμα που χρησιμοποιήθηκε.

Οι τοιχογραφίες του ναού δημιουργήθηκαν σε διάφορες χρονικές περιόδους: από τις αρχές του 12^{ου} έως τις αρχές του 14^{ου} αιώνα. Κατά τον 12^ο αιώνα, η Κύπρος έγινε ιδιαίτερα σημαντική για τους Βυζαντινούς, προκειμένου να ελέγξουν την Ανατολική Μεσόγειο. Στάλθηκαν υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι να αναλάβουν τη διοίκηση του νησιού και χτίστηκαν μοναστήρια και Εκκλησίες με τη χορηγία τους, καθώς και με τη χορηγία στρατιωτικών και εκκλησιαστικών ανδρών. Εξαιτίας αυτού, οι τοιχογραφίες της Παναγίας Ασίνου της πρώτης περιόδου παρουσιάζουν στοιχεία που παραπέμπουν στο ύφος της Κωνσταντινούπολης. Για την τοιχογράφηση του ναού έχουν χρησιμοποιηθεί κυρίως οι αποχρώσεις του καστανού, του καστανόκοκκινου, του κόκκινου και του χοντροκόκκινου χρώματος. Για τις φτερούγες των Αγγέλων έχει χρησιμοποιηθεί η όχρα και το βαθύ φαιοπράσινο χρώμα, ενώ για τις γραμμώσεις το υπόλευκο. Οι χιτώνες έχουν ζωγραφιστεί με ερυθροκαστανό και οι πτυχώσεις με βαθύ καστανό (ψημένη ούμπρα) χρώμα. Τα ιμάτια είναι ζωγραφισμένα με υπόλευκο (αλάβαστρο) χρώμα.

used with bricks and blocks of calcareous sandstone. Coarse and fine-grained clayey lime mortar was used as binding material. The larger the size of the boulders, resulted in the use of coarser lime mortar.

The wall paintings of the Church have been created in different periods: from the beginning of the 12th to the beginning of the 14th century. During the 12th century, Cyprus became particularly important for the Byzantine in order to control the Eastern Mediterranean. High-ranking officials were sent to take over its administration, and as a result monasteries and Churches were built from their sponsorship, as well as from the sponsorship of military and ecclesiastical men. Due to this, the wall paintings of Panagia Asinou of the first period, present elements that refer to the style of Constantinople. The shades of brown, brown-red, red and English red, were mainly used for the wall painting of the Church. Ochre and deep green color were used for the wings of the Angels, while off-white was used for the lines. The tunics were painted in red-brown and the folds in deep brown (burnt umber), while the himatia were painted in off-white (alabaster) color.

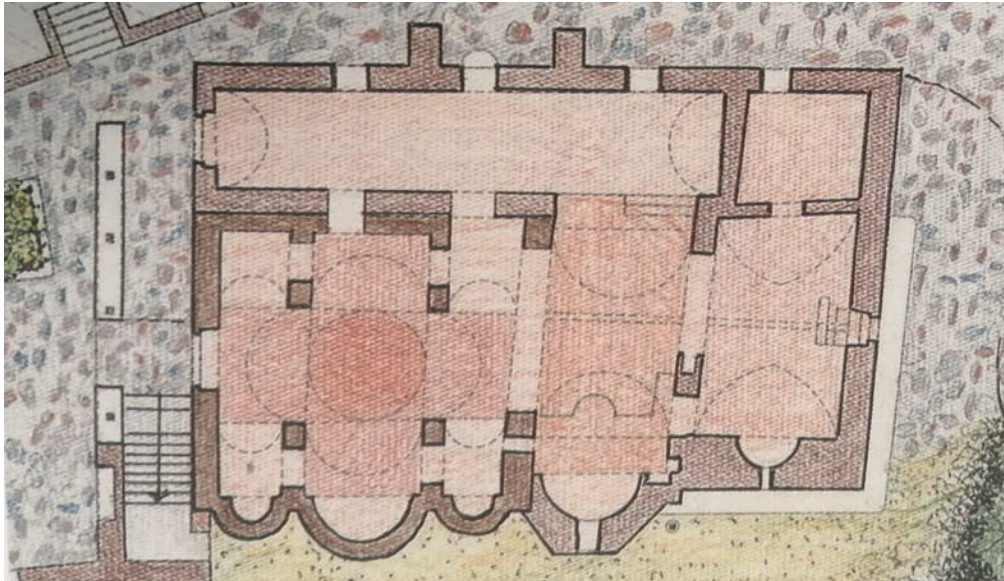
© Geological Survey Department

© Geological Survey Department

© Geological Survey Department

Μοναστήρι του Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή, Καλοπαναγιώτης

Βρίσκεται στο χωριό Καλοπαναγιώτης, στην κοιλάδα της Μαραθάσας. Αποτελείται από δύο συνεχόμενους ναούς και ένα παρεκκλήσιο που κτίστηκαν σε διαφορετικές χρονολογίες και με διαφορετικούς τύπους κατασκευής.

Ο πρώτος ναός, αφιερωμένος στον Άγιο Ηρακλείδιο, είναι το Καθολικό της Μονής και ανήκει στον τύπο του εγγεγραμμένου σταυροειδούς με τρούλο. Χρονολογείται στον 11^ο αιώνα. Ο Άγιος Ηρακλείδιος ήταν γιος ιερέα ειδωλολάτρη, ο οποίος βαπτίσθηκε χριστιανός στον παρακείμενο Σέτραχο ποταμό και χειροτονήθηκε επίσκοπος Ταμασσού από τους Αποστόλους Παύλο και Βαρνάβα.

Ο δεύτερος ναός κτίστηκε τον 12^ο αιώνα και είναι αφιερωμένος στον Άγιο Ιωάννη τον Λαμπαδιστή, ο οποίος πέθανε σε νεαρή ηλικία. Εις μνήμη του

Monastery of Agios Ioannis (St John) Lampadistis, Kalopanagiotis

It is located in the village of Kalopanagiotis, in Marathasa valley. It consists of two contiguous churches and a chapel that were built in different dates and with different construction types.

The first Church, dedicated to Saint Herakleidius, is the Main Church (Katholikon) of the Monastery and belongs to the inscribed cruciform type church with a dome. It dates to the 11th century. Saint Herakleidius was the son of a pagan priest. He was baptized as a Christian in the nearby Setrachos river and was ordained bishop of Tamassos by the Apostles Paul and Barnabas.

The second Church was built in the 12th century and was dedicated to Saint John Lampadistis, who died at a young age. In memory of the Saint, his parents built the church and named it after him. Considering his great reputation, that he gained by curing the possessed,

© Geological Survey Department

Αγίου οι γονείς του, εκτίσαν το ναό και έδωσαν το όνομά του. Εξαιτίας της μεγάλης φήμης του, επειδή θεράπευε δαιμονισμένους, επισκίασε την τιμή του Αγίου Ηρακλειδίου και έτσι καθιερώθηκε η ονομασία της μονής ως του Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή. Ο δεύτερος ναός γκρεμίστηκε στον 15^ο-16^ο αιώνα και κτίστηκε στον τύπο του καμαροσκέπαστου ναού.

Το Παρεκκλήσιο βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του ναού του Αγίου Ιωάννου Λαμπαδιστή. Η τοιχογράφηση καθολικών ιεραρχών στον Κύκλο του Ακάθιστου Ύμνου του Παρεκκλησίου, καθώς επίσης και τα γραπτά σταυροθόλια στην καμάρα, του προσέδωσαν το προσωνύμιο «Λατινικό Παρεκκλήσι». Οι ναοί και το Παρεκκλήσιο είναι ενωμένα μεταξύ τους με ανοίγματα στο ιερό Βήμα και στον Κυρίως ναό. Οι δύο ναοί έχουν στη δυτική όψη νάρθηκα και καλύπτονται από δίρρικτη ξύλινη στέγη. Το Λατινικό Παρεκκλήσιο έχει δική του ξύλινη, δίρρικτη στέγη.

Το πάτωμα του ναού του Αγίου Ηρακλειδίου (παλαιότερου των τριών) αποτελείται από τετράγωνα πλάκες από ψημένη ερυθρή αργιλώδη ιλύ με μικρά πεπλατυσμένα χαλίκια ερυθροκαστανού πετρώματος.

he overshadowed the honor of Saint Herakleidius and thus the name of the Monastery was established as Saint John Lampadistis. The second Church was knocked down in the 15th-16th century and was rebuilt in the barrel-vaulted type.

The Chapel is located on the north side of the Church of Saint John Lampadistis. The depiction of Catholic hierarchs in the Chapel's Akathist Hymn Circle, as well as the painted groin vaults on the arch, gave it the name "Latin Chapel". The Churches and the Chapel are connected to each other by openings in the holy Bema and the Main church. The two Churches have a narthex on the west side and are covered by a wooden pitched roof. The Latin Chapel has a separate wooden pitched roof.

The flooring of Saint Herakleidius church (the oldest of the three) consists of square tiles of burnt red clayey silt with small, flattened, red-brown rock pebbles.

The masonry of the churches was mainly constructed by medium to large boulders of light to dark gabbro and

© Department of Antiquities

Τα πετρώματα που χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή της τοικοποιίας της εκκλησίας είναι μεσαίου-μεγάλου μεγέθους ογκόλιθοι ανοικτόχρωμου και μελανόχρωμου γάββρου και σε μικρότερο βαθμό δουνίτη. Στα διάκενα ανάμεσα στους ογκόλιθους χρησιμοποιήθηκε ερυθροκαστανό, χοντρόκοκκο ασβεστίτικο κονίαμα με άμμο και μεσαίου μεγέθους χαλίκια, εκρηξιγενούς προέλευσης, από ποτάμιες αναβαθμίδες. Στα διάκενα των ογκολίθων χρησιμοποιήθηκαν επίσης τεμάχια τούβλων με κονίαμα.

Οι τοιχογραφίες της Μονής χρονολογούνται σε διαφορετικές περιόδους. Στον ναό του Αγίου Ηρακλειδίου διασώζονται οι παλαιότερες τοιχογραφίες, οι οποίες χρονολογούνται στον 11^ο - 12^ο αιώνα. Στον ναό αυτό υπάρχουν επίσης τοιχογραφίες που χρονολογούνται στον 13^ο και 14^ο αιώνα. Οι τοιχογραφίες του νάρθηκα χρονολογούνται στο β' μισό του 15^{ου} αιώνα και είναι, πιθανότατα, έργο ζωγράφου από την Κωνσταντινούπολη. Το "Λατινικό" παρεκκλήσιο τοιχογραφήθηκε στις αρχές του 16^{ου} αιώνα στη χαρακτηριστική Κυπροαναγεννησιακή

to a lesser extent by dunite, with a light reddish brown, coarse-grained lime mortar with sand, and medium-sized gravels of volcanic origin, obtained from river terraces. In the spaces between the boulders, bricks with mortar were also used.

The wall paintings of the Monastery date back to different periods. In the church of Saint Herakleidius, are preserved the oldest frescoes which date back to the 11th - 12th centuries, while there are also frescoes that date back to the 13th and 14th centuries. The wall paintings of the narthex date back to the second half of the 15th century and are probably the work of a painter from Constantinople. The "Latin" Chapel was painted at the beginning of the 16th century in the typical Cypriot Renaissance style. The frescoes of the Chapel are one of the most impressive examples of this style in Cyprus.

The Church of Saint Herakleidius was painted in bright colours in shades of deep blue to cyan, off-white, light brown, reddish-brown, English red, ochre-brown and celadonite green. The faces have been painted in light

© Geological Survey Department

τεχνοτροπία. Οι τοιχογραφίες του Παρεκκλησίου αποτελούν ένα από τα πιο εντυπωσιακά παραδείγματα της τεχνοτροπίας αυτής στην Κύπρο.

Το παρεκκλήσιο του Αγίου Ηρακλειδίου, είναι τοιχογραφημένο με λαμπερά χρώματα και αποχρώσεις, που περιλαμβάνουν το βαθύ κυανό, υπόλευκο, ανοικτό καστανό, καστανοκόκκινο, χοντροκόκκινο, ωχρο-καστανό, πράσινο του κελαδονίτη και το κυανό. Τα πρόσωπα έχουν ζωγραφιστεί με ανοικτό καστανό και με υπόλευκο, τα ενδύματα με καστανό, καστανοκόκκινο και με ωχρο-καστανό, ενώ για τις παραστάσεις των αγίων, έχει χρησιμοποιηθεί χοντροκόκκινο καθώς και διάφορες αποχρώσεις από ανοικτό έως το βαθύ καστανό. Τα φωτοστέφανα έχουν τοιχογραφηθεί με ώχρα, ενώ για το υπόβαθρο των τοιχογραφιών έχει χρησιμοποιηθεί το βαθύ κυανό και το μαύρο χρώμα. Για το ιμάτιον του Χριστού, έχουν χρησιμοποιηθεί ανοικτές αποχρώσεις του κυανού. Τα ενδύματα των τοιχογραφιών του Λατινικού παρεκκλησίου, έχουν ζωγραφιστεί με διάφορες αποχρώσεις του καστανού και με υπόλευκο.

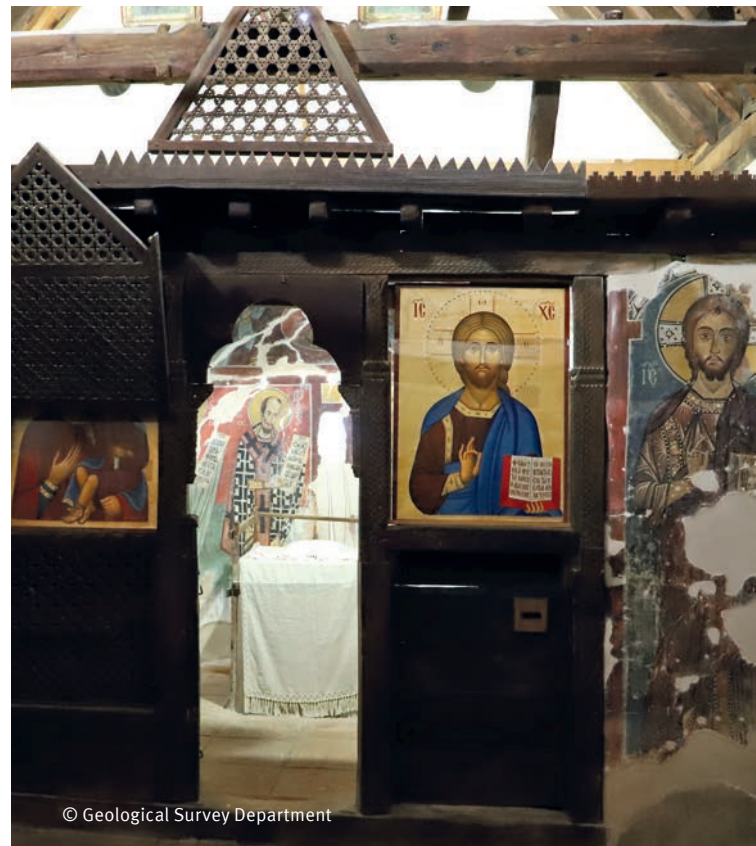
brown and off-white, the garments in brown, reddish brown and ochre-brown, while for the representations of the saints, the English red was used, along with various shades of light to dark brown. The ochre was used for the halos. For the background of the frescoes the deep blue and black have been used. The himation of Christ were painted in light blue shades. The garments of the frescoes in the Latin chapel have been painted in various shades of brown and off-white.

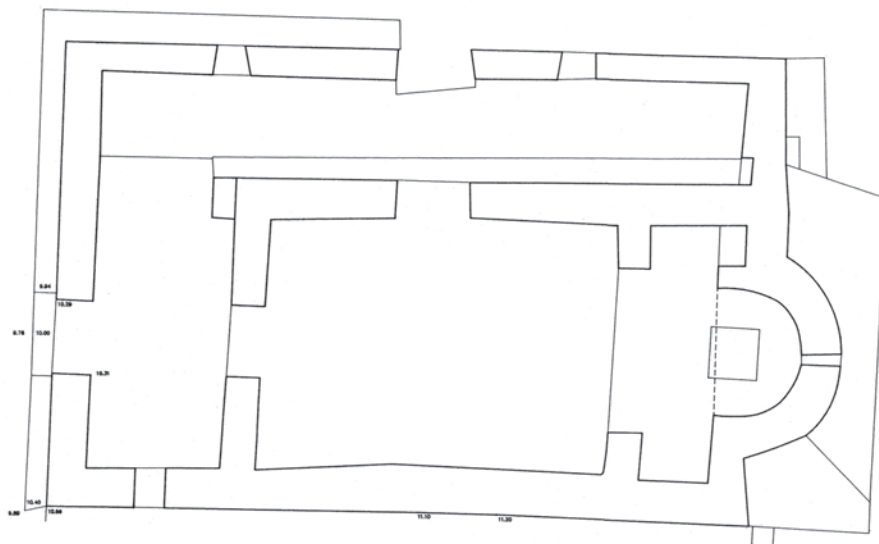
© Holy Bishopric of Morfou

© Geological Survey Department

© Geological Survey Department

Εκκλησία Παναγίας του Μουτουλλά

Βρίσκεται στο χωρίο Μουτουλάς, στην κοιλάδα της Μαραθάσας. Κτίστηκε και διακοσμήθηκε το 1280 με δαπάνη του Ιωάννη Μουτουλλά και της συζύγου του Ειρήνης. Το όνομα Παναγία του Μουτουλλά οφείλεται στο επίθετο του κτήτορα. Η εκκλησία ανήκει στον τύπο του ξυλόστεγου μονόκωρου, όπου αργότερα στις αρχές του 16^{ου} αιώνα προστέθηκε ένας νάρθηκας και αργότερα μία στοά προς τα βόρεια σε σχήμα Γ. Ο ναός έχει επικλινή στέγη που καλύπτεται με επίπεδα κεραμίδια που κατασκευάζονταν επί τόπου. Το πάτωμα του ναού, πιθανό να τοποθετήθηκε σε διαφορετική περίοδο από αυτή της κατασκευής του και αποτελείται από πιο μεγάλες τετραγωνισμένες πλάκες σε σχέση με το πάτωμα της Ασίνου. Οι πλάκες είναι κατασκευασμένες από ψημένη ερυθρή αργιλώδη ιλύ με μικρά πεπλατυσμένα χαλίκια ερυθροκαστανού πετρώματος.

Church of Panagia (The Virgin), Moutoullas

It is located in the village of Moutoullas, in the valley of Marathasa. It was built and decorated in 1280 and the expenditure was covered by Ioannis Moutoullas and his wife Irene. The name Panagia of Moutoulla is due to the patron's last name. The church is of the timber-roofed, single-aisled type, where the L-shaped narthex and portico were added later in the early 16th century. The church has a pitched roof, which is covered with flat tiles that might have been produced on site.

The floor of the church consists of larger square tiles made up of burnt red clayey silt with small, red brown, flattened rock pebbles, compared with the flooring of Asinou Church. It was probably laid in a different period from that of its construction.

Various types of rocks were used for the Church's masonry, such as pebbles and small to medium-sized boulders of light and dark colored gabbro. Bricks

Για την τοικοποιία του ναού χρησιμοποιήθηκαν διάφορα είδη πετρωμάτων, όπως κροκάλες και μικρού-μεσαίου μεγέθους ογκόλιθοι από ανοικτόχρωμο και μελανόχρωμο γάββρο. Στα ενδιάμεσα των ογκολίθων χρησιμοποιήθηκαν τούβλα μαζί με λεπτόκοκκο και χοντρόκοκκο ασβεστιτικό κονίαμα, που συνίσταται από λεπτή έως χοντρή άμμο και λεπτά έως χοντρά εκρηξιγενή χαλίκια.

Η τοιχογράφηση του ναού χωρίζεται σε δυο φάσεις, χωρίς όμως να γνωρίζουμε την ταυτότητα των ζωγράφων. Η πρώτη φάση συμπίπτει με το κτίσιμο της εκκλησίας. Ο ζωγράφος φαίνεται να παραμένει πιστός στις βυζαντινές παραδόσεις του 12^{ου} και 13^{ου} αιώνα, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζει και δυτικά στοιχεία. Η δεύτερη φάση τοιχογράφησης χρονολογείται στα τέλη του 15^{ου} με αρχές του 16^{ου} αιώνα και αφορά κυρίως στον νάρθηκα του ναού. Για την τοιχογράφηση του ναού (1280) χρησιμοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό αποχρώσεις του καστανού, του ερυθροκαστανού και του χοντροκόκκινου και για το βάθος των παραστάσεων χρησιμοποιούνται κυρίως αποχρώσεις του ερυθροκαστανού. Συγκεκριμένα, τα μάτια και τα φρύδια του Χριστού στον ανατολικό τοίχο (είσοδος ιερού), έχουν τοιχογραφηθεί με καστανό της ούμπρας, τα γένια με ερυθροκαστανό (ωμής ούμπρας) και οι γραμμώσεις τους με καστανό (ωμής ούμπρας). Το πρόσωπο και τα χέρια έχουν ζωγραφιστεί με υποκαστανό, ενώ ο λαιμός με βαθύ υποκάστανο και πράσινο προπλάσμο. Τα μάτια και τα φρύδια του Χριστού έχουν τοιχογραφηθεί με καστανό (ούμπρας), τα γένια με ερυθροκαστανό (ωμής ούμπρας), ο χιτώνας με ροδόχρωμο καστανό (ερυθροκαστανό) και το φωτιστέφανο με ώχρα.

were used in between the boulders along with fine and coarse calcareous lime mortar, consisting of fine-coarse sand and fine to coarse volcanic gravel.

The wall painting of the Church is divided into two phases, but the identity of the painters is unknown. The first phase coincides with the building of the church. The painter seems to remain faithful to the Byzantine traditions of the 12th and 13th centuries, while his painting presents some western elements. The second phase of the wall paintings dates to the late 15th to early 16th century, mainly in the narthex. Shades of brown, maroon and English red were largely used for the wall painting of the Church (1280), while for the background of the compositions shades of reddish brown were mainly used. Specifically, the eyes and eyebrows of Christ on the eastern wall (entrance to the sanctuary) were painted with umber brown, the beard with reddish brown (raw umber) and their lines with brown (raw umber). The face and hands were painted with light brown, while the neck with raw umber and green undercoat. The Christ's eyes and eyebrows were frescoed with brown (umber), the beard with reddish brown (raw umber), the tunic with rosy-brown (reddish brown) and the halo with ochre.

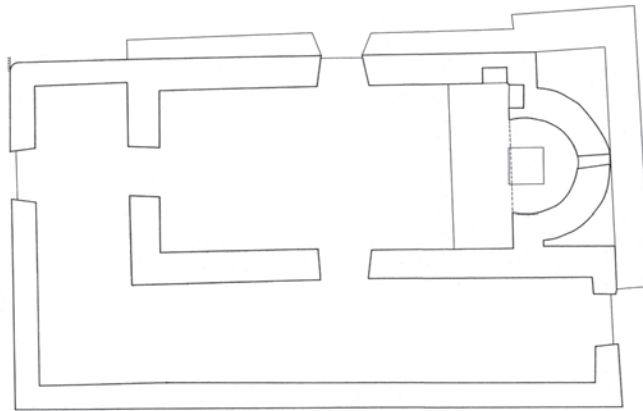
© Geological Survey Department

© Geological Survey Department

© Geological Survey Department

Εκκλησία του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, Πεδουλάς

Βρίσκεται στην κοιλάδα της Μαραθάσας στο χωριό Πεδουλάς. Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή κτίστηκε το 1474 με δαπάνη του ιερέα Βασίλειου Χάμαδου και τοιχογραφήθηκε αμέσως μετά. Ανήκει στον τύπο του ξυλόστεγου, μονόκωρου ναού. Στα νότια και δυτικά του ναού κατασκευάστηκε αργότερα μία στοά σε σχήμα Γ.

Το πάτωμα του ναού είναι πιθανό να τοποθετήθηκε σε μεταγενέστερο στάδιο από αυτό της κατασκευής του. Αποτελείται από τετράγωνες πλάκες από ψημένη ερυθρή αργιλώδη ιλύ με μικρά πεπλατυσμένα χαλίκια ερυθροκαστανού πετρώματος.

Τα πετρώματα που χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή της τοικοποιίας της εκκλησίας είναι μικρού-μεσαίου μεγέθους ογκόλιθοι ανοικτόχρωμου και μελανόχρωμου γάββρου, βερλίτη και σε μεγάλα τμήματα τούβλα με λεπτόκοκκο κονίαμα.

Οι τοιχογραφίες του ναού διατηρούνται σε αρκετά καλή κατάσταση. Ανήκουν στον ζωγράφο Μηνά που κατάγονταν από την περιοχή της Μαραθάσας. Η τέχνη του Μηνά παρουσιάζει κάποιες επιδράσεις από την τέχνη της δύσης, αλλά παραμένει προσκολλημένος στη

Church of Archangel Michael, Pedoulas

It is located in the valley of Marathasa, in the village of Pedoulas. According to the founding inscription, it was built in 1474 and the expenditure was covered by the priest Vasilios Chamados and was painted immediately after. It belongs to the type of wooden-roofed, single-aisled church. To the south and west of the church an L-shaped portico was built.

The floor of the Church consists of square tiles of burnt red clayey silt with small, red brown, flattened, rock pebbles, that was likely laid at a later stage than that of its construction.

The Church's masonry consists of small to medium-sized boulders of light and dark-colored gabbro, wehrlite, while in large parts bricks with fine-grained mortar were used.

The frescoes of the Church are preserved in a fairly good condition. They belong to the painter Minas from the region of Marathasa. Minas' art shows some influences from the Western art, but he remains attached to the Byzantine art, rendering it in his personal style. Colors such as deep blue, celadonite green, light and dark brown, English red, reddish brown and black prevail in

© Geological Survey Department

βυζαντινή τέχνη, αποδίδοντάς την με το προσωπικό του ύφος. Στις τοιχογραφίες του επικρατούν χρώματα, όπως το βαθύ κυανό, το πράσινο του κελαδονίτη, το ανοικτό και βαθύ καστανό, το χοντροκόκκινο, το καστανοκόκκινο και το μαύρο. Συγκεκριμένα, στην τοιχογραφία του Αρχάγγελου Μιχαήλ, που βρίσκεται στον βόρειο τοίχο του ναού, το πρόσωπο ζωγραφίστηκε με αποχρώσεις ανοικτόχρωμης ώχρας, ενώ για τον φωτισμένο χρησιμοποιήθηκε ώχρα. Οι φτερούγες δημιουργήθηκαν με αποχρώσεις ώχρας και του υπόλευκου, και τα περιγράμματα με βαθύ και ανοικτό καστανό χρώμα της ούμπρας. Τα ενδύματα έχουν ζωγραφιστεί με χοντροκόκκινο, με ανοικτό κόκκινο και με υπόλευκο χρώμα, ενώ για τον χιτώνα έχει χρησιμοποιηθεί το ανοικτό κόκκινο και για τις πτυχώσεις το υπόλευκο χρώμα.

his frescoes. Specifically, in the fresco of the Archangel Michael located on the north wall of the church, the face was painted with shades of light ochre, while ochre was used for the halo. The wings were created in shades of ochre and off-white, and the outlines in deep and light umber brown. The garments were painted in English red, light red and off-white, while for the tunic a light red color was used and the off-white for the pleats.

Ο ΑΓΙΟΣ ΓΩΡΓΙΟΣ

Βιβλιογραφία Bibliography

1. Αλεξοπούλου, Α., (1990). Συνεισφορά της επεξεργασίας εικόνας στην φυσικοχημική μελέτη των Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Εικόνων, Μέτρηση του συντελεστή αντανακλαστικής ικανότητας των χρωματικών στρωμάτων. Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.
2. Αργυρού, Χ., και Μυριανθούς, Δ., (2004). Ο ναός του Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι. Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου; Ιερά Μητρόπολη Μόρφου, Λευκωσία .
3. Γερασίμου, Κ., (2005). Οι ναοί των Πελεντρίων, ιστορία, αρχιτεκτονική και τέχνη, Ιερά Μητρόπολη Λεμεσού, Λευκωσία.
4. Γκιολές, Ν., (2003). Η Χριστιανική Τέχνη στην Κύπρο, Λευκωσία.
5. Ηλιάδης, Ι., (2008). Η Κυπροαναγεννησιακή ζωγραφική: Το Λατινικό Παρεκκλήσιο του Αγίου Ιωάννου του Λαμπαδιστού στον Καλοπαναγιώτη και τα παρεμφερή μνημεία, 2 τόμοι, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Κύπρου, Προς έκδοση. Λευκωσία.
6. Ηλιάδης, Ι., (2009). Ο ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Παλαιχωρίου, Λευκωσία.
7. Ηλιάδης, Ι., (2009). Η κυπριακή ζωγραφική και οι σχέσεις της με την τέχνη της Ιταλίας κατά τη Φραγκοκρατία και τη Βενετοκρατία. 1191-1571 και Ο Άγιος Νικόλαος της Στέγης, στο Ηλιάδης, Ι., (επιμ.), Κύπρος και Ιταλία στην εποχή του Βυζαντίου. Το παράδειγμα της εικόνας του Αγίου Νικολάου της Στέγης του 13ου αιώνα που συντηρήθηκε στη Ρώμη. Λευκωσία, Σελ. 52-67, σελ. 90-97.
8. Ηλιάδης, Ι., (2012). Η περίοδος της Ενετοκρατίας και η ανάπτυξη της κυπροαναγεννησιακής εντοίχιας ζωγραφικής, Κοκκινόφτας, Κ., (επιμ.). Ιερά Μητρόπολη Ταμασού και Ορεινής. Ιστορία – Μνημεία – Τέχνη. Λευκωσία, Σελ 285-326.
9. Ηλιάδης, Ι., (2017). Η ζωγραφική παραγωγή του 13ου αιώνα στην Κύπρο ανάμεσα σε δύο κόσμους, Ηλιάδης, Ι. (επιμ.), Κυπριακώ τω τρόπω-Maniera Cypria. Λευκωσία, Σελ. 44-64.
10. Ηλιάδης, Ι., (2017). Παλαιολόγειες αντανάκλασεις στη ζωγραφική της Λατινοκρατούμενης Κύπρου (1261-1489), Ηλιάδης, Ι., (επιμ.). Κατάλογος Έκθεσης στο Βυζαντινό Μουσείο Ίδρυματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄(29/1/2019 – 30/7/2019). Λευκωσία, Σελ. 72-92.
11. Ιερά Μητρόπολη Μόρφου (2000). 2000 χρόνια Τέχνης και Αγιότητα. Λευκωσία.
12. Κόντογλου, Φ., (1979). Έκφρασις της Ορθοδόξου Εικονογραφίας, Τόμος Α Κείμενον. Έκδοση Αστήρ, Αθήνα.
13. Κυριακίδης, Γ. και Οικονόμου, Ε., (2001). Θεία Έκφρασις, τεχνική της Βυζαντινής εικονογραφίας. Γρηγόρης Κυριακίδης, Λευκωσία.
14. Κωνσταντουδάκη - Κιτρομιλίδου, Μ. και Μυριανθούς, Δ., (2005). Οι ναοί της Παναγίας Ποδύθου και της Θεοτόκου (ή του Αρχαγγέλου) στη Γαλάτα. Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου; Ιερά Μητρόπολη Μόρφου σε συνεργασία με το Τμήμα Αρχαιοτήτων, Λευκωσία.
15. Μαθητές, Μαθήτριες Σολέας, (2016-2017). Βιβλιαράκι ταξίδι στις Βυζαντινές Εκκλησίες της Μητροπολιτικής Περιφέρειας Μόρφου. Λύκειο Σολέας Ευρύκου. Λευκωσία.
16. Παπαγεωργίου, Α., (1972). Ιδιάζουσαι βυζαντινά τοιχογραφία του 13ου αιώνας εν Κύπρω, Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Κυπρολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία 14-19 Απριλίου 1969), 201-212.
17. Παπαγεωργίου, Α., (1974). Κύπριοι ζωγράφοι του 15ου και 16ου αιώνα, RDAC 195-209.
18. Παπαγεωργίου, Α., (1975). Κύπριοι ζωγράφοι φορτιών εικόνων του 16ου αιώνα, RDAC, 159-182.
19. Παπαγεωργίου, Α., (1975). Οι Ξυλόστεγοι ναοί της Κύπρου, Τόμος αναμνηστικός επί τη 50ετηρίδι του περιοδικού «Απόστολος Βαρνάβας» (1918-1968), 361-556, Λευκωσία.
20. Παπαγεωργίου, Α., (1991). Εικόνες της Κύπρου. Έκδοση Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, Λευκωσία.

21. Παπαγεωργίου, Α., (2007). Η Μονή του Αγίου Ιωάννου του Λαμπαδιστού στον Καλοπαναγιώτη. Ίδρυμα Αναστάσιος Γ. Λεβέντης; Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου, Ιερά Μητρόπολης Μόρφου σε συνεργασία με το Τμήμα Αρχαιοτήτων, Λευκωσία.
22. Παπαγεωργίου, Α., Μπακιρτζής, Χ. και Χατζηχριστοδούλου, Χ., (2018). Η εκκλησιά της Παναγίας του Άρακος. Ίδρυμα Αναστάσιος Γ. Λεβέντης; Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου, Λευκωσία.
23. Παπαντωνίου, Θ. και Λυσσαρίδη, Β., (2012). Μνημεία και χώροι Παγκόσμιας Κληρονομιάς στην Κύπρο. Κυπριακή Εθνική Επιτροπή UNESCO: 2η Έκδοση Λευκωσία.
24. Παπαδόπουλος, Α., (1909). Διονύσιος εκ Φουρνά, Έρμηνεία τής ζωγραφικής τέχνης και αι κύριαι αὐτῆς ἀνέκδοτοι πηγαί, ἐκδομένη μετὰ προλόγου νῦν τὸ πρῶτον πληρῆς κατὰ τὸ πρωτότυπον αὐτῆς κείμενον, Αγία Πετρούπολη 1909; Φωτομπαχνική ανατύπωση, Αθήνα 1976.
25. Περγίκης, Σ. και Μυριανθεύς, Δ., (2009). Ο ναός της Παναγίας στον Μουτουλλά. Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου; Ιερά Μητρόπολης Μόρφου, Λευκωσία 2009.
26. Περγίκης, Σ., (2014). Ο ναός του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στον Πεδουλά. Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου, Ιερά Μητρόπολης Μόρφου σε συνεργασία με το Τμήμα Αρχαιοτήτων, Λευκωσία.
27. Σοφοκλέους, Σ., και Χατζηχριστοδούλου Χρ., (2002). Τα Παλαιχώρια. Κληρονομία αιώνων / Palaichoria, Centuries of Heritage, (Έκδοση του Ιδρύματος Αναστάσιος Γ. Λεβέντης), Λευκωσία.
28. Stylianos, A., και Stylianos, J., (1997). The painted Churches of Cyprus, Treasures of Byzantine art, Second Edition. A.G. Leventis Foundation. Nicosia, Cyprus.
29. Στυλιανού, Α., και Ι., (1996) Η βυζαντινή τέχνη κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας (1191-1570); Παπαδόπουλος, Ιστορία Κύπρου, Ε΄. Σελ. 1229-1407; Σωτηρίου, Γ., Α. (1935). Τα βυζαντινά μνημεία της Κύπρου, Α΄, Λεύκωμα, Αθήνα.
30. Τζίτζου, Α., (2018). Τυπολογική και κατασκευαστική ανάλυση των ξυλεπίστεγων Βυζαντινών ναών του Τροόδου. Ερευνητική Εργασία. Frederick University, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Λευκωσία.
31. Τριανταφυλλόπουλος, Δ. Δ., (2001). Η τέχνη στην Κύπρο από την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως (1453) έως την έναρξη της Τουρκοκρατίας (1571): Βυζαντινή / Μεσαιωνική ή μεταβυζαντινή. Πρακτικά Γ΄ Διεθνούς Κυπρολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία 1996), Β΄. Λευκωσία, Σελ. 621-650.
32. Τριανταφυλλόπουλος, Δ. Δ., (2002). Μελέτες για τη μεταβυζαντινή ζωγραφική. Ενετοκρατούμενη και Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα και Κύπρος, Αθήνα.
33. Φιλίππου, Α., (2013). Η Βυζαντινή αρχιτεκτονική της Κύπρου μέσα από σχέδια και υδατογραφίες του αρχιτέκτονα Ανδρέα Φιλίππου. Ιδιωτική έκδοση Λευκωσία, 2013.
34. Χατζηχριστοδούλου, Χ. και Μυριανθεύς, Δ. (2009). Ο ναός της Παναγίας της Φορβιώτισσας στην Ασίνου. Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου; Ιερά Μητρόπολης Μόρφου σε συνεργασία με το Τμήμα Αρχαιοτήτων, 2η Έκδοση Λευκωσία.
35. Χοτζάκογλου, Χ., (2005). Βυζαντινή Αρχιτεκτονική και τέχνη στην Κύπρο, Παπαδόπουλος, Ιστορία Κύπρου, τόμος Γ΄ - Βυζαντινή Κύπρος, Ιστοριογεωγραφική εισαγωγή, θεμελίωσις της κυπριακής Εκκλησίας, Πολιτικός Θεσμός – το Θέμα της Κύπρου, αραβικά επιδρομαί – η Κύπρος υπό τους Κομνηνούς, παιδεία και γράμματα – τέχνη, Λευκωσία, 465-758.
36. Χοτζάκογλου, Χ., (2007). Φωτίζοντας τη χριστιανική τέχνη της Κύπρου: από την αυγή των πρώτων χριστιανικών βασιλικών μέχρι την Οθωμανική ημισέληνο (4ος-16ος αι.), Κύπρος. Από την Αρχαιότητα έως σήμερα, (Μαραγκού, Α., Γεωργής, Γ., Σκλαβενίτης, Τ. Ε., Στάικος Κ. Σ., Έκδοση Αθήνα Σελ. 160-207,.
37. Χριστοφοράκη, Ι. Η τέχνη στην Κύπρο την εποχή του Λ. Μαχαίρα και του Γ. Βουστρωνίου. Χρονικά μεσαιωνικής Κύπρου, Σελ. 87-96.

www.troodos-geo.org

ISBN 978-9963-1-7527-7